

Dicle Bölgesi

Tarım Sektör Raporu

T.C. Dicle Kalkınma Ajansı

2010

Dicle Bölgesi Tarım Sektör Raporu

2010

T.C. Dicle Kalkınma Ajansı

İçindekiler

Tablo Listesi.....	4
Şekil Listesi.....	5
Giriş.....	7
1- Tarım Sektörü.....	8
1.1 Arazi Dağılımı.....	9
1.2 Tarım Alanları.....	11
1.3 Sulu Tarım.....	14
1.4 Bitkisel Üretim.....	15
1.4.1 Tarla Bitkileri.....	16
1.4.2 Sebze Bitkileri.....	33
1.4.3 Meyve Bitkileri.....	39
1.5 Seracılık.....	46
1.6 Tarımsal Alet Kullanımı.....	47
1.7 Organik Tarım.....	48
Genel Değerlendirme.....	50

Tablo Listesi

Tablo 1: TRC3 İlleri Tarım Alanları Sınıflaması

Tablo 2: TRC3 İlçeleri Tarım Alanlarına Göre Sıralama

Tablo 3: TR ve TRC3 Tarla Bitkilerinin Toplam Ekili Tarla Alanları

Tablo 4: TR ve TRC3 Tarla Bitkilerinin Toplam Üretim Miktarları

Tablo 5: TRC3 Tarla Bitkileri Üretimi ve TR Üretimi İçindeki Payları

Tablo 6: Batman İlçeleri Yaygın Ürünlerin Ekim Alanı ve Üretimi

Tablo 7: Mardin İlçeleri Yaygın Ürünlerin Ekim Alanı ve Üretimi

Tablo 8: Siirt İlçeleri Yaygın Ürünlerin Ekim Alanı ve Üretimi

Tablo 9: Şırnak İlçeleri Yaygın Ürünlerin Ekim Alanı ve Üretimi

Tablo 10: TR ve TRC3 Sebze Bitkilerinin Toplam Üretim Miktarları

Tablo 11: TRC3 Sebze Üretimi ve TR Üretimi İçindeki Payları

Tablo 12: TRC3 Bölgesinde Bazı Sebzelerin Yıllara Göre Üretimi ve TR Üretimi İçindeki Payı

Tablo 13: TR ve TRC3 Meyve Bitkilerinin Toplam Alanları

Tablo 14: TR ve TRC3 Meyve Bitkilerinin Toplam Üretim Miktarları

Tablo 15: TRC3 Meyve Üretimi ve TR Üretimi İçindeki Payları

Tablo 16: TRC3 Bölgesinde Bazı Meyvelerin Yıllara Göre Üretimi ve TR Üretimi İçindeki Payı

Tablo 17: TRC3'te Yetişen Meyvelerin Üretim Miktarına Göre Pareto Tablosu

Tablo 18: TR Düzey2 Alt Bölgeleri Sera Alanları

Tablo 19: TRC3 ve TR Sera Alanlarının Yıllara Göre Değişimi

Tablo 20: TR3 İlleri Örtü altı Tarım Üretimi

Tablo 21: Gruplarına Göre Tarımsal Alet Kullanımı ve TRC3'ün TR İçindeki Payı

Tablo 22: Organik Tarım Sertifikalı Çiftçi Sayısı ve Sertifikalı Ekilen Alan

Şekil Listesi

Şekil 1: Kırsal Nüfus ve Toplam Nüfus İçindeki Payı

Şekil 2: Kırsal Nüfus

Şekil 3: TRC3 Arazi Dağılımı

Şekil 4: TRC3 Tarım ve Hayvancılıkta Kullanılabilen Toplam Arazi

Şekil 5: TR ve TRC Tarım Alanları Dağılımı

Şekil 6: TRC' deki Düzey 2 Alt Bölgeleri Tarım Alanları Dağılımı

Şekil 7: TRC' deki Düzey 2 Alt Bölgeleri Tarım Alanları Yüzdeler Dağılımı

Şekil 8: TRC3 Bölgesinde Tarımsal Potansiyele Sahip İlçelerin Genel Arazi Dağılımı

Şekil 9: TRC3 İlleri Sulu ve Kuru Tarım Arazi Dağılımı

Şekil 10: TRC3 İlleri ve TR'de Bin Kişi Başına Bitkisel Üretim Değeri

Şekil 11: TRC3 Tarla Bitkileri Dağılımı

Şekil 12: TRC3 ve TR Buğday Üretimi ve TRC3 Üretimini TR İçindeki Payı

Şekil 13: TRC3 ve TR Mercimek Üretimi ve TRC3 Üretimini TR İçindeki Payı

Şekil 14: TRC3 ve TR Dane Mısır Üretimi ve TRC3 Üretimini TR İçindeki Payı (Yüzde)

Şekil 15: TRC3 ve TR Pamuk (Lif) Üretimi ve TRC3 Üretimini TR İçindeki Payı

Şekil 16: TRC3 İllerinde Çeşitli Tarla Ürünlerinin Üretimi ve TR Üretimi İçindeki Payı

Şekil 17: Batman ili Gruplarına Göre Tarla Bitkileri Ekili Alan ve Üretimi

Şekil 18: Batman İli Buğday Ekili Alanları, Üretimi ve Verimi

Şekil 19: Batman İli Arpa Ekili Alanları, Üretimi ve Verimi

Şekil 20: Batman İli Kırmızı Mercimek Ekili Alanları, Üretimi ve Verimi

Şekil 21: Batman İli Tütün Ekili Alanları, Üretimi ve Verimi

Şekil 22: Mardin ili Gruplarına Göre Tarla Bitkileri Ekili Alan ve Üretimi

Şekil 23: Mardin İli Buğday Ekili Alanları, Üretimi ve Verimi

Şekil 24: Mardin İli Arpa Ekili Alanları, Üretimi ve Verimi

Şekil 25: Mardin İli Kırmızı Mercimek Ekili Alanları, Üretimi ve Verimi

Şekil 26: Mardin İli Mısır (Dane) Ekili Alanları, Üretimi ve Verimi

Şekil 27: Siirt ili Gruplarına Göre Tarla Bitkileri Ekili Alan ve Üretimi

Şekil 28: Siirt İli Buğday Ekili Alanları, Üretimi ve Verimi

Şekil 29: Siirt İli Arpa Ekili Alanları, Üretimi ve Verimi

Şekil 30: Siirt İli Kırmızı Mercimek Ekili Alanları, Üretimi ve Verimi

Şekil 31: Siirt İli Mısır (Silajlık) Ekili Alanları, Üretimi ve Verimi

Şekil 32: Şırnak ili Gruplarına Göre Tarla Bitkileri Ekili Alan ve Üretimi

Şekil 33: Şırnak İli Buğday Ekili Alanları, Üretimi ve Verimi

Şekil 34: Şırnak İli Arpa Ekili Alanları, Üretimi ve Verimi

Şekil 35: Şırnak İli Kırmızı Mercimek Ekili Alanları, Üretimi ve Verimi

Şekil 36: TRC3 Sebze Bitkileri Dağılımı

Şekil 37: TRC3 İlleri Gruplarına Göre Sebze Üretimi

Şekil 38: TRC3 ve TR Acur Üretimi ve TRC3 Üretimini TR İçindeki Payı

Şekil 39: TRC3 ve TR Karpuz Üretimi ve TRC3 Üretimini TR İçindeki Payı

Şekil 40: TRC3 ve TR Tere Üretimi ve TRC3 Üretimini TR İçindeki Payı

Şekil 41: TRC3'te Yetişen Sebzelerin Üretim Miktarına Göre Pareto Tablosu

Şekil 42: TRC3 Meyve Bitkileri Alan ve Üretim Dağılımı

Şekil 43: TRC3 İlleri Gruplarına Göre Meyve Üretimi

Şekil 44: TRC3 ve TR Antep Fıstığı Üretimi ve TRC3 Üretimini TR İçindeki Payı

Şekil 45: TRC3 ve TR Badem Üretimi ve TRC3 Üretimini TR İçindeki Payı

Şekil 46: TRC3 ve TR Kurutmalık-Çekirdekli Üzüm Üretimi ve Üretim İçindeki Payı

Şekil 47: On Bin Hektar Ekili Alan Başına Kullanılan Tarımsal Alet Sayısı

Şekil 48: Organik Tarım Sertifikalı Üretim ve Birim Alandan Alınan Verim

Giriş

Yerel kalkınma açısından Dicle Bölgesindeki en önemli potansiyel sektörlerin başında tarım sektörü gelir. Halkının önemli bir bölümünün tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlaması bölgede bu alanda yapılabilecek iyileştirme çalışmalarını düzenleyici aktörler açısından önemli hale getirir. Arazi yapısı ve iklimi göz önünde bulundurulduğunda bölgede birçok tarımsal ürünün yetişebileceği rahatlıkla söylenebilir. Özellikle çayır ve mera alanların fazlalığı tarımla birlikte hayvancılık için önemli bir gelişme alanı yaratabilecek niteliktedir.

21. yüzyılda tarımın en önemli girdisi artık arazi değildir. Gelişmiş ülkeler topraksız alanda bitki için optimum yetişme şartları yaratarak klasik tarıma göre çok daha verimli sonuçlar alabilmektedirler. Her alanda olduğu gibi tarımda da modern yöntemlerin sürekli olarak yenilediği günümüzde tarımsal araştırma altyapısı gün geçtikçe daha da önemli hale gelmektedir.

Tarımsal açıdan bazı stratejik ürünlere yönelen bölgelerin daha hızlı yol aldığı ve seçilen ürünlerin işlenmesi noktasında da daha cazip koşullar oluşturduğu test edilmiş bir gerçektir. Daha on yıl önce önemsiz sayılabilecek Siirt fıstığı üretimi bugün ülkedeki toplam fıstık üretiminin % 15'ini yakalamış bulunmaktadır. Bölgemiz Siirt fıstığı gibi birçok üründe mikro düzeyde odaklanma ile tarımda kırsal kalkınmayı hızlandırabilecek potansiyelleri içinde barındırmaktadır.

Dünyanın en önemli tarım ve enerji projelerinden biri olan GAP, 2012 yılına doğru hızlandırılmış eylemler dizisiyle bölgeye hayat verme noktasında merkezi hükümetin üzerinde önemle durduğu bir proje olarak devam etmektedir. Özellikle Mardin'e doğru uzanan sulama kanalı projesi bittiğinde bu anlamda bölgemizde önemli bir mesafe alınmış olacaktır. Sulama açısından barajlar önemli bir yer tutsa da küçük ölçekli sulama projeleri de hızla atılabilecek adımlar olarak görülebilir. Bölgemizin sulanabilir arazisi arttırıldığında tarımsal potansiyelin değerlendirilmesi noktasında önemli bir mesafe alınmış olacaktır. Sulanabilir alanının azlığı şimdilik bölgenin özellikle tahıllara yönelmesine yol açmış görünmektedir. Bununla birlikte baklagiller üretimi ülke üretimi içinde en fazla üretim payına sahip tarla bitkileri grubunu oluşturmaktadır. Son on yıl içinde buğday ve mercimek üretiminin önemli sayılabilecek bir noktada olduğu rahatlıkla söylenebilir. Meyvecilik ve bağcılık bir gelişme ekseninde olsa da henüz bölgede istenilen seviyede değildir.

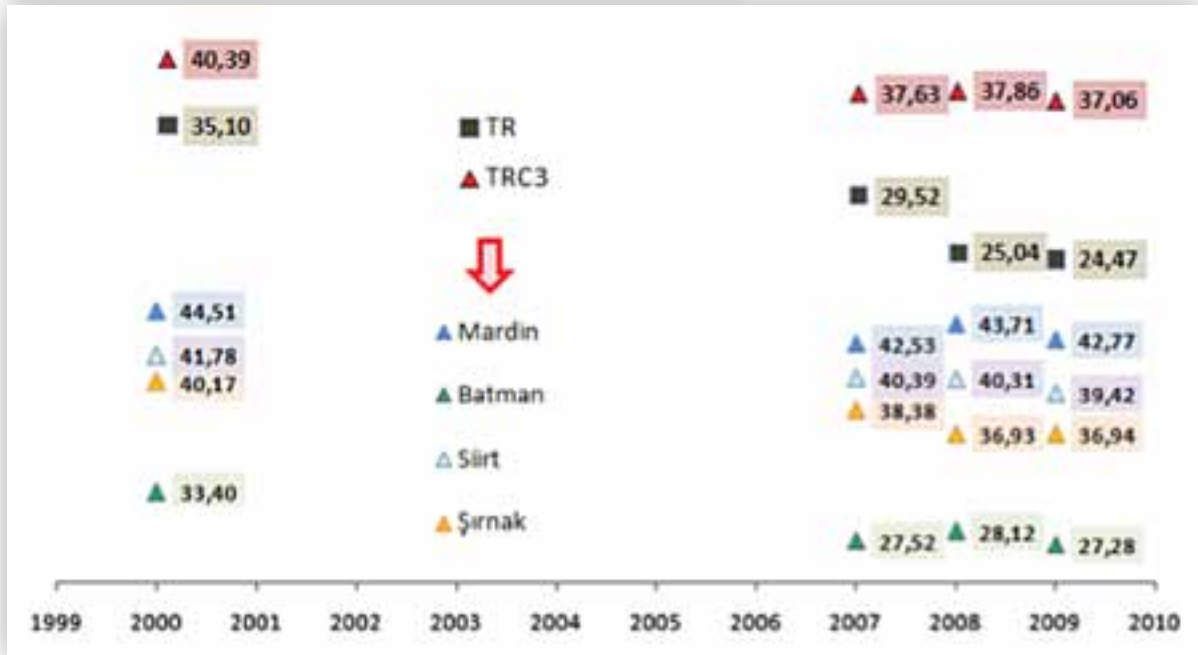
Bu çalışma Bölge tarımını ve tarımsal üretimini mevcut durum itibarıyla genel hatlarıyla ortaya koymaya yönelik olarak hazırlanmıştır. Aynı zamanda Dicle Bölgesi 2011-2013 Bölge Planı Tarım Bölümüne de dayanak oluşturacak niteliktedir. Çok geniş bir konu olması hasebiyle bu çalışmanın ürüne yönelik ve havza bazlı geliştirilmesi de elzemdir.

1. TARIM SEKTÖRÜ

Adrese dayalı nüfus kayıt sisteminin 2009 yılı sonuçlarına göre toplam ülke kırsal nüfusunun % 4,11'ini oluşturan TRC3 bölgesi % 37,06'lık bir kırsal nüfus barındırmaktadır. Ülke toplamında kırsal nüfusun toplam nüfusun % 24,47'sini oluşturduğu göz önüne alındığında bölgenin görel olarak hala kırsal ağırlığını korumaya devam ettiği söylenebilir.

Şekil 1: Kırsal Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Payı (%) _ 2000-2009

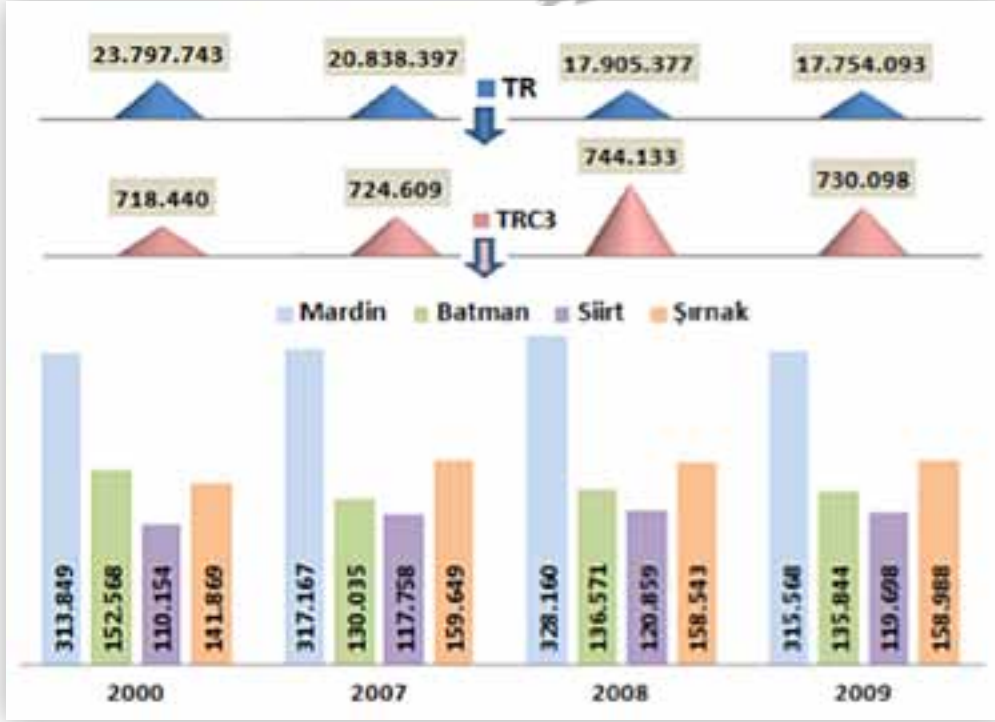

Kaynak: TÜİK

2000 yılından 2009'a yıllar itibariyle bakıldığında TR' de % 35 seviyesinde olan kırsal nüfusun %25 seviyesine indiği görülür. Son üç yıldaki ADNKS sayımlarına bakıldığında bu şehirleşme hızının aynı miktarda TRC3'te kendini göstermediği görülmektedir. Bölgenin illerine bakıldığında Mardin'in diğer üç ile kıyasla sanayisi gelişmiş olmasına rağmen kırsal nüfus oranının belirgin bir şekilde daha yüksek olduğu görülür. Bunun en önemli sebebi olarak tarım arazilerinin fazlalığı gösterilebilir. Kırsal nüfusu oranı en az olan Batman'ın ülke ortalamasına en yakın olmakla birlikte % 27 seviyesinde seyrettiği söylenebilir.

Şekil 2 : Kırsal Nüfus (Kişi)

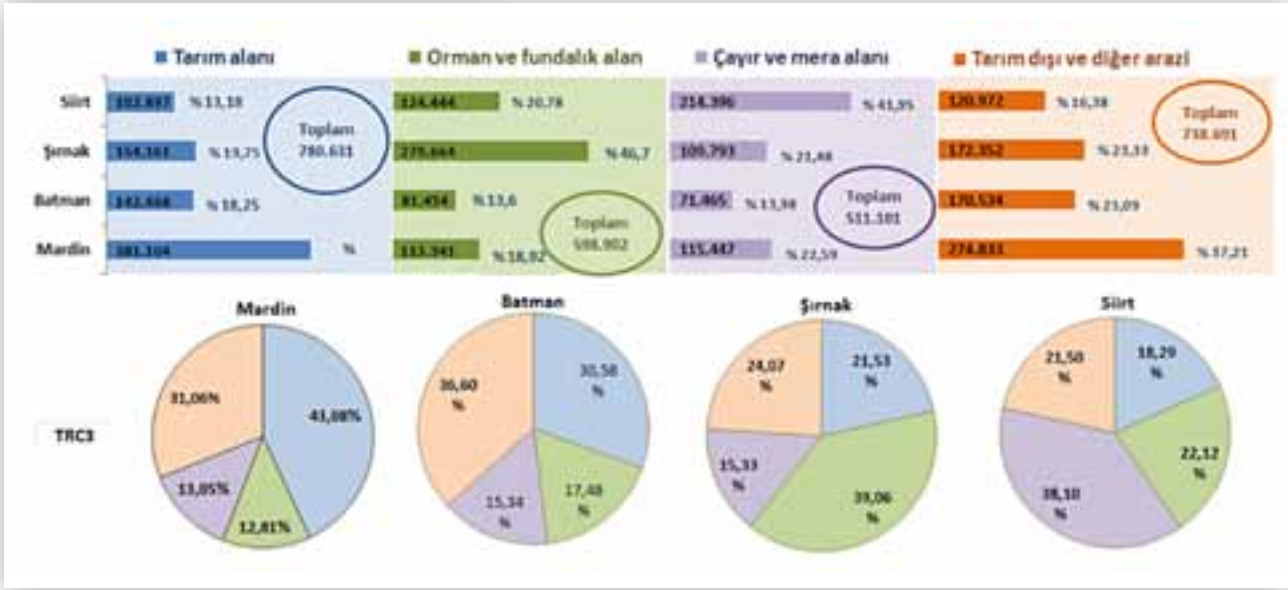
Kaynak: TÜİK

Ülkede son on yılda nüfus yaklaşık beş milyon artarken, kırsal nüfus yaklaşık altı milyon azalmıştır. Bu da şehir nüfusunun on bir milyon kadar artması anlamına gelmektedir. Kısacası ülkede kırsal nüfus azalırken bunda daha büyük miktarda şehir nüfusu artış göstermiştir. TRC3 bölgesine gelince son on yılda kırsal nüfusun 710-730 bin aralığında sabitlendiği görülmektedir. Son on yılda en ciddi kırsal nüfus düşüşü Batman ilinde gerçekleşmiştir. Siirt ve Mardin kırsal nüfuslarını koruma eğilimi gösterirken Şırnak'ta kırsal nüfus artmıştır. TRC3 bölgesinde özellikle kırsal alanda doğum oranlarının yüksekliği göz önüne alındığında köyden kente bir göç olduğu da rahatlıkla söylenebilir.

1.1 Arazi Dağılımı

Bölgede yer alan tarım arazisinin belli alanlarda yoğunlaştığı söylenebilir. İl bazında bakıldığında tarla ve bahçe tarımının yapıldığı tarım alanlarının yaklaşık yarısının Mardin'de olduğu görülür. Mardin'de Kızıltepe ve Nusaybin ovalarının genişliği bu alanda kırsal nüfusun yoğunlaşmasında önemli bir faktör olmuştur. Mardin'de tarım alanları kadar olmasa da geniş dağlık alanların olduğu görülür. Bu dağlık alanlar kuru bahçe tarımına elverişlidir. Mardin'den Şırnak ve Siirt'e doğru uzanan alanda kendiliğinden yetişen bodur ağaçların yer aldığı orman ve fundalık alanlara rastlanır. Buradaki bitkilerin köylüler tarafından kışlık yakacak olarak kullanılması ormanların gelişmesini engellemektedir. Mardin'de aynı zamanda hayvancılık için uygun çayır ve meralar bulunmaktadır.

Şekil 3 : TRC3 Arazi Dağılımı (Hektar)_2010

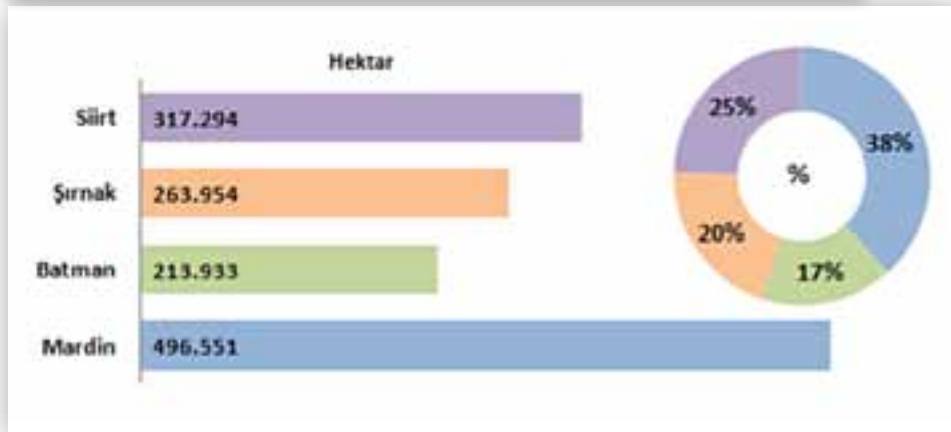
Kaynak: TRC3 Tarım İl Müdürlükleri

TRC3 bölgesindeki en fazla tarım alanı Mardin'den sonra 154.161 hektar ile Şırnak'ta bulunuyor. Şırnak'ın genel arazi yapısına bakıldığında büyük bir kısmının orman, fundalık ve dağlardan oluştuğu görülür. Çayır ve meralar bu ilde en az bulunan arazi türü olmasına karşın hayvancılığın yaygın bir şekilde geçim kaynağı olarak kırsalda kendini gösterir. Batman ilinde de 142.468 hektar ile neredeyse Şırnak kadar tarım alanı bulunmaktadır. Batman'ın arazisinin en büyük kısmı tarım dışı arazi ve dağlık alanlardan oluşur. Batman'da orman ve fundalık yer yer bulunmakla birlikte hayvancılık için uygun çayır ve meraların az olduğu görülür.

Siirt'te tarım alanları en az yer kaplayan arazi yapısı olarak gözümüze çarparken, burada tarıma elverişli olup değerlendirilemeyen arazilerin çokluğu dikkat çekicidir. Son yıllarda bu arazileri bahçe tarımına kazandırma faaliyetleri hız kazanmış durumdadır. Öteden beri bölgede hayvancılığın merkezi konumundaki Siirt'te geniş çayır ve mera alanları bulunur.

Tarım alanları ile çayır ve mera alanlarını bir bütün olarak ele aldığımızda tarım ve hayvancılıkta aktif olarak kullanılabilir alanlar elde ederiz. Bu noktada Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak'tan oluşan TRC3 bölgesinde en fazla ziraat ve hayvancılık yapılabilecek ilin Mardin olduğu görülür. Daha sonra bu ili Siirt ve Şırnak takip eder. Batman tarım anlamında en az potansiyele sahip ilimiz olarak görülebilir.

Şekil 4: TRC3 Tarım ve Hayvancılıkta Kullanılabilen Toplam Arazi (Hektar) _2010

Kaynak: TRC3 Tarım İl Müdürlükleri

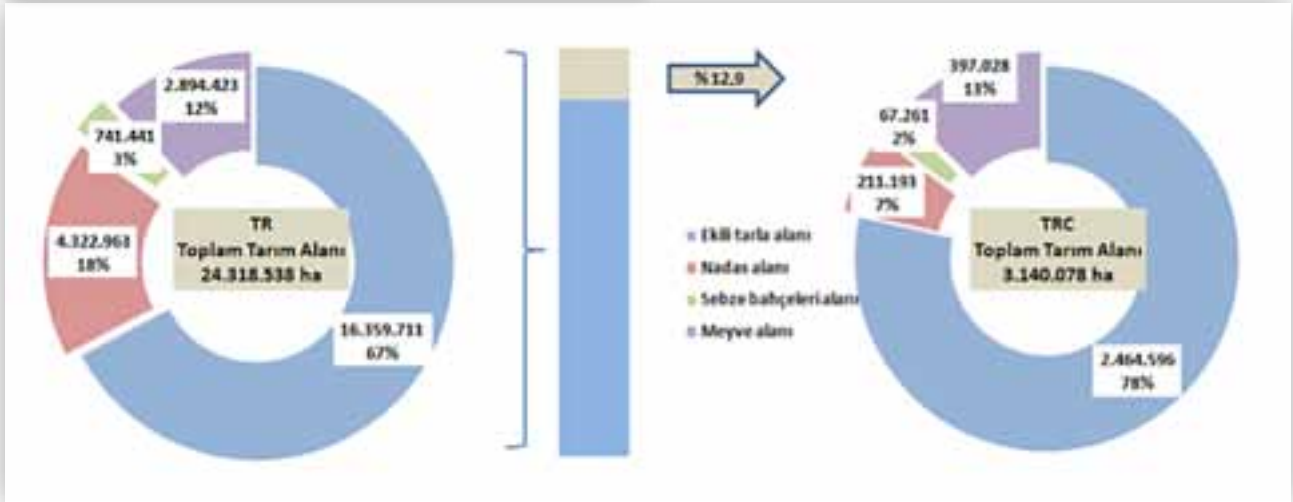

Mardin ve Batman'da tarla tarımı yapılırken, Siirt ve Şırnak iklim ve arazi yapısının uygunluğu ile geçmişte olduğu gibi gelecekte de hayvancılığın gelişim göstereceği bir alan olarak görülebilir.

1.2. Tarım Alanları

Ülkemizin tarım alanlarının kullanım amaçlarına göre dağılımına bakıldığında % 67'lik bir kısmın ekili tarla alanı olduğu görülür. Tarla alanından sonra en çok alanın çeşitli nedenlerle nadasa bırakılmış araziler olduğu görülür. Meyve alanlarının yaklaşık %12'lik ve sebze bahçelerinin %3'lük bir alan kapladığı göz önüne alındığında nadasa bırakılan alanların ülkemizde ne kadar fazla olduğu görülecektir. Nadas genel itibarıyla uzun vadeli verimi arttıran bir tarım uygulaması olmakla birlikte ideal miktarda uygulanması koşuluyla sürdürülebilir tarım açısından da son derece gereklidir. Tarım alanlarının kullanım amaçlarına göre dağılımı nadas hariç bırakıldığında TR ile TRC arasında bir paralellik olduğu görülebilir. Bu paralellik aşağıdaki şekilde kolayca görülmektedir.

Şekil 5 : TR ve TRC Tarım Alanları Dağılımı (Hektar)_2010

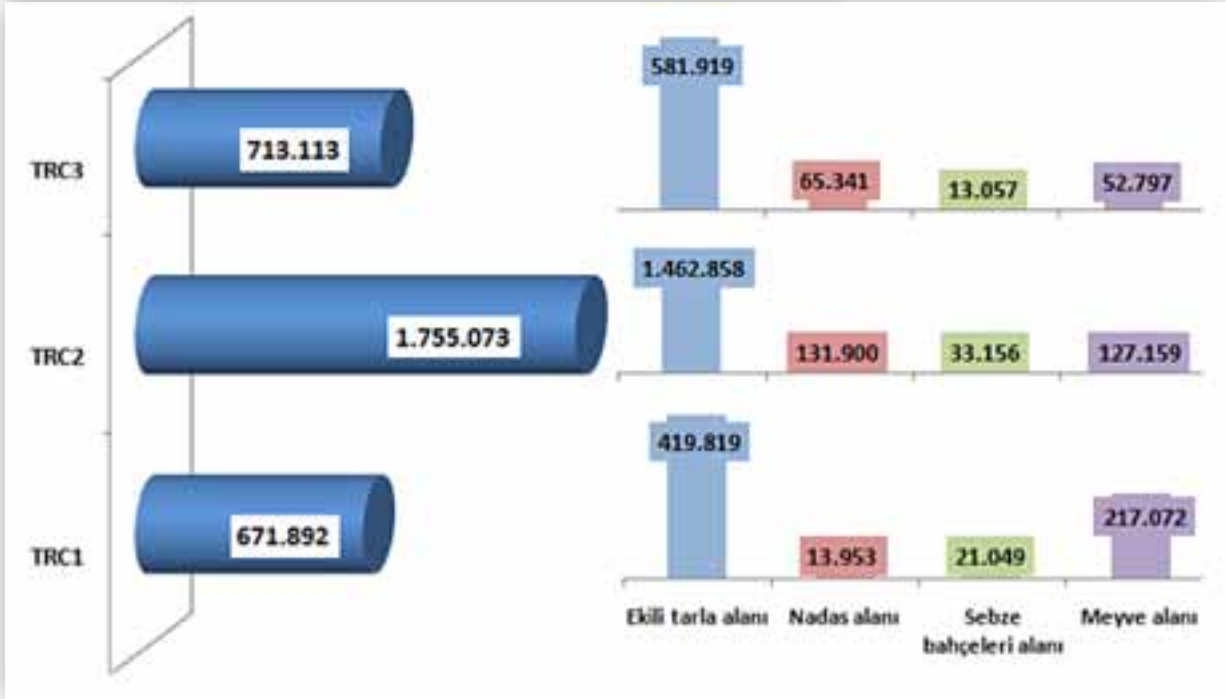

Kaynak: TÜİK

GAP bölgesi olarak bilinen TRC bölgesi ülkemizin toplam tarım alanlarının %12,9'una sahiptir. TRC bölgesinde tarım alanlarının büyük çoğunluğu ülkemizdeki gibi tarla tarımında kullanılır. Fıstık ve nar gibi çok fazla su istemeyen meyve bahçelerinin çokluğu ile tarım alanlarının % 13'ünü bulan meyve üretim alanları ve sulu tarımın yapıldığı yerlerde yoğunlaşan küçük çaplı sebze üretim bahçeleri ile GAP bölgesi, meyve ve sebze üretiminde gittikçe artan bir eğilim göstermektedir.

GAP bölgesinin alt bölgelerine bakıldığında Şanlıurfa ve Diyarbakır'dan oluşan TRC2 alt bölgesinin TRC1 ve TRC3 alt bölgelerinin toplamından daha fazla tarım alanına sahip olduğu görülür. TRC1 alt bölgesi en çok meyve alanına sahipken, TRC2 alt bölgesi en çok sebze bahçeleri alanına sahiptir. TRC1 alt bölgesinde diğer iki alt bölgeye nazaran nadasa bırakma eğiliminin daha az olduğu söylenebilir.

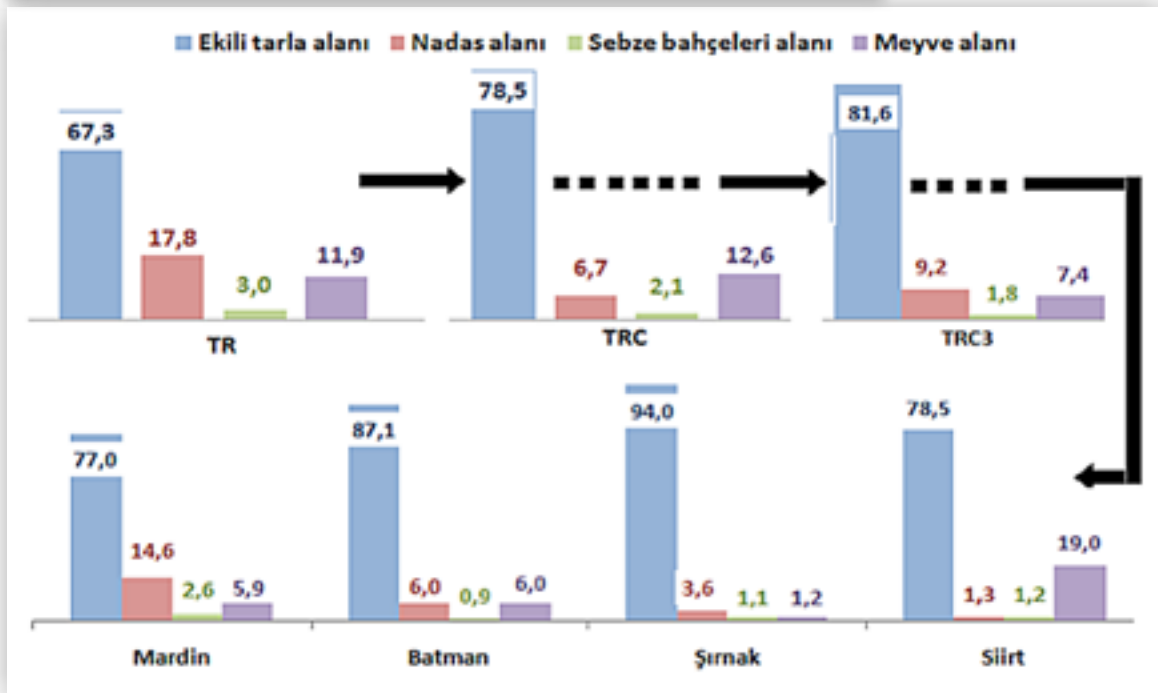
Şekil 6 : TRC' deki Düzey 2 Alt Bölgeleri Tarım Alanları Dağılımı (Hektar)_2009

Kaynak: TÜİK

TRC3 alt bölgesinde 713.113 hektarlık tarım alanının 581.919 hektarı 2009 yılında tarla alanı olarak değerlendirilmiştir. Aynı yıl 65.341 hektarlık tarım alanı nadasa bırakılırken 13.057 hektarlık alan sebze bahçesi, 52.797 hektarlık alan da meyve bahçesi olarak değerlendirilmiştir.

Şekil 7: TRC' deki Düzey 2 Alt Bölgeleri Tarım Alanları Yüzdeler Dağılımı (%)_2009

Kaynak: TÜİK

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi TR'den TRC'ye geçildiğinde oransal olarak ekili tarla alanının arttığı, nadas alanlarının azaldığı görülür. TRC'den TRC3'e geçildiğinde bu kez oransal olarak ekili tarla alanı ile birlikte nadasa bırakılan alan da azalır. TRC3 illeri içinde Siirt meyve alanlarıyla göze çarparken, Mardin'in diğer illere göre daha çok nadas eğiliminin olduğu ve bütün illerin en büyük oranda tarla tarımı yaptığı söylenebilir.

Tablo 1 : TRC3 İlleri Tarım Alanları Sınıflaması (2009, Hektar)

	Mardin	Batman	Şırnak	Siirt	TRC3
Toplam Tarım alanı	361.278	111.321	116.638	123.877	713.113
Ekili tarla alanı	278.036	96.958	109.696	97.230	581.919
Nadas alanı	52.846	6.650	4.220	1.625	65.341
Sebze bahçeleri alanı	9.256	994	1.303	1.504	13.057
Meyve alanı	21.140	6.719	1.419	23.518	52.797

Kaynak: TÜİK

TÜİK 2009 verilerine göre Mardin ili toplam tarım alanı 361.278 hektar iken bunun 278.036 hektarı ekili tarla, 9.256 hektarı sebze bahçesi, 21.140 hektarı meyve alanı olarak değerlendirilmiş, 52.846 hektar alan nadasa bırakılmıştır. Batman ili toplam tarım alanı 111.321 hektar iken bunun 96.958 hektarı ekili tarla, 994 hektarı sebze bahçesi, 6.719 hektarı meyve alanı olarak değerlendirilmiş, 6.650 hektar alan nadasa bırakılmıştır. Şırnak ili toplam tarım alanı 116.638 hektar iken bunun 109.696 hektarı ekili tarla, 1.303 hektarı sebze bahçesi, 1.419 hektarı meyve alanı olarak değerlendirilmiş, 4.220 hektar alan nadasa bırakılmıştır. Siirt ili toplam tarım alanı 123.877 hektar iken bunun 97.230 hektarı ekili tarla, 1.504 hektarı sebze bahçesi, 23.528 hektarı meyve alanı olarak değerlendirilmiş, 1.625 hektar alan nadasa bırakılmıştır.

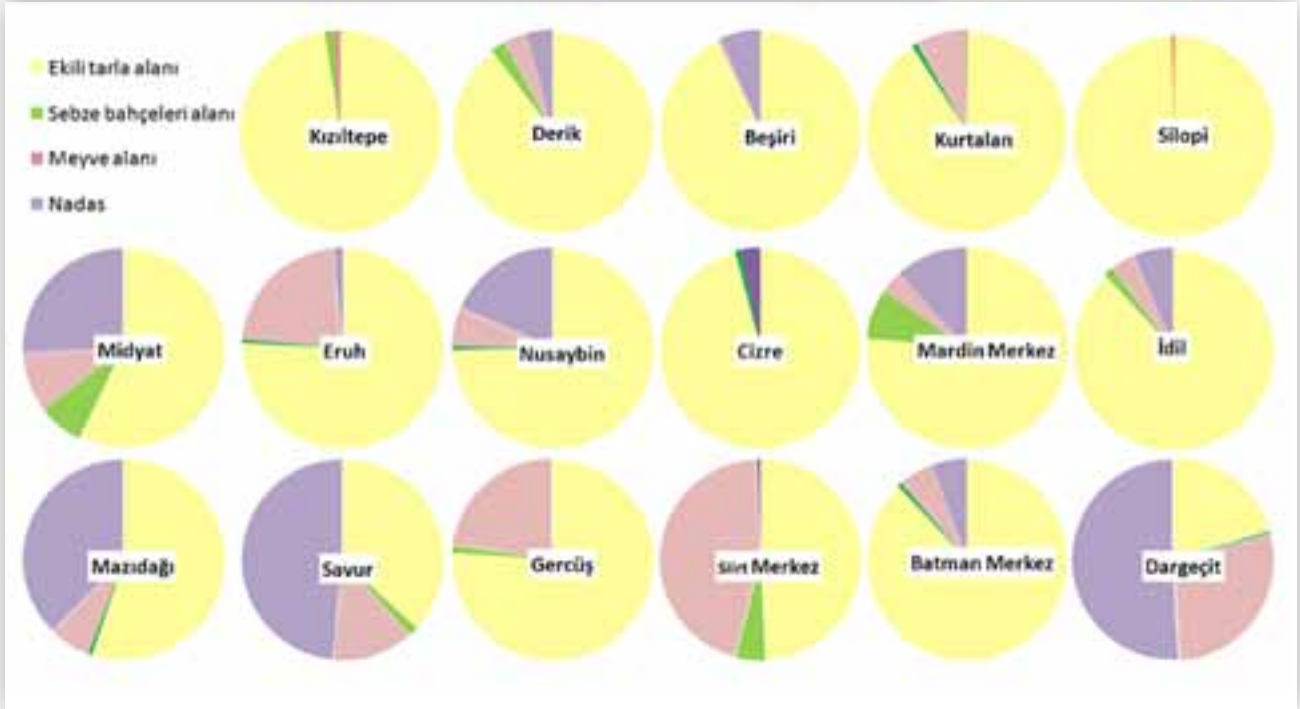
Tablo 2 : TRC3 İlçeleri Tarım Alanlarına Göre Sıralama (2009, Hektar)

Sıra	İlçe Adı	Toplam tarım alanı	İlçe Adı	Ekili tarla alanı	İlçe Adı	Sebze bahçeleri alanı	İlçe Adı	Meyve alanı
1	Kızıltepe	128.451	Kızıltepe	125.193	Midyat	2.517	Siirt Merkez	7.476
2	Derik	64.766	Derik	58.038	Mardin Merkez	2.321	Eruh	7.305
3	Beşiri	60.689	Beşiri	56.416	Kızıltepe	1.755	Gercüş	4.998
4	Kurtalan	56.025	Kurtalan	50.884	Derik	1.547	Kurtalan	4.554
5	Silopi	48.156	Silopi	40.066	Siirt Merkez	775	Dargeçit	3.800
6	Midyat	34.631	Cizre	29.560	Kozluk	500	Midyat	3.209
7	Eruh	33.004	Eruh	25.005	Kurtalan	487	Şirvan	3.129
8	Nusaybin	31.804	Nusaybin	23.741	İdil	433	Savur	2.923
9	Cizre	30.843	İdil	23.269	Güçlükönak	366	Derik	2.474
10	Mardin Merkez	28.720	Mardin Merkez	21.982	Savur	338	Nusaybin	1.981
11	İdil	26.430	Midyat	19.822	Cizre	279	Ömerli	1.675
12	Mazıdağı	24.519	Gercüş	16.694	Gercüş	260	Mazıdağı	1.634
13	Savur	22.447	Batman Merkez	13.813	Ömerli	216	Kızıltepe	1.504
14	Gercüş	21.952	Mazıdağı	13.529	Nusaybin	198	Mardin Merkez	1.070
15	Siirt Merkez	16.449	Savur	8.278	Eruh	194	İdil	1.028
16	Batman Merkez	15.689	Siirt Merkez	8.103	Şırnak Merkez	177	Batman Merkez	866
17	Dargeçit	13.485	Kozluk	7.431	Yeşilli	174	Yeşilli	790
18	Kozluk	10.103	Şırnak Merkez	6.053	Mazıdağı	142	Aydınlı	570
19	Şirvan	8.628	Şirvan	5.140	Batman Merkez	110	Kozluk	472
20	Ömerli	8.203	Baykan	4.921	Hasankeyf	82	Pervari	316
21	Şırnak Merkez	7.089	Uludere	4.906	Dargeçit	48	Beşiri	273
22	Baykan	5.174	Güçlükönak	3.923	Beytüşşebap	44	Baykan	169
23	Uludere	5.054	Ömerli	2.971	Sason	42	Uludere	125
24	Güçlükönak	4.368	Pervari	2.837	Baykan	34	Silopi	90
25	Yeşilli	4.252	Dargeçit	2.762	Şirvan	9	Hasankeyf	88
26	Pervari	3.602	Hasankeyf	2.346	Aydınlı	6	Güçlükönak	79
27	Beytüşşebap	2.698	Beytüşşebap	1.919	Uludere	3	Şırnak Merkez	59
28	Hasankeyf	2.567	Yeşilli	1.720	Silopi	1	Beytüşşebap	35
29	Aydınlı	995	Aydınlı	348	Beşiri	0	Sason	22
30	Sason	322	Sason	258	Pervari	0	Cizre	4

Kaynak: TÜİK

TRC3 alt bölgesinde yer alan ilçelerin tarım alanları bakımından taşıdığı potansiyele bakıldığında yukarıdaki şekildeki gibi bir sıralama karşımıza çıkar. Her ne kadar tarımsal arazinin varlığı bu potansiyeli görmek açısından tek başına bir kıstas olamasa da bu ilçelerle ilgili ön fikir edinilebilir. Kızıltepe sahip olduğu geniş ve düz tarım alanlarıyla TRC3 bölgesinde en fazla tarım arazisine sahip ilçedir. Bu ilçe kırsalda sermaye birikiminin oluşarak ticaret ve sanayiye girdi oluşturulması noktasında önemli bir örnektir. Kızıltepe ile birlikte Derik ve Midyat'ın Mardin'de en önemli tarım potansiyeline sahip ilçeler olduğu söylenebilir. Batman'da Beşiri ve Gercüş, Siirt'te Kurtalan ve Eruh, Şırnak'ta da Silopi ve Cizre bu potansiyeli barındıran ilçeler olarak karşımıza çıkar.

Şekil 8 : TRC3 Bölgesinde Tarımsal Potansiyele Sahip İlçelerin Genel Arazi Dağılımı (2009)

Kaynak: TÜİK

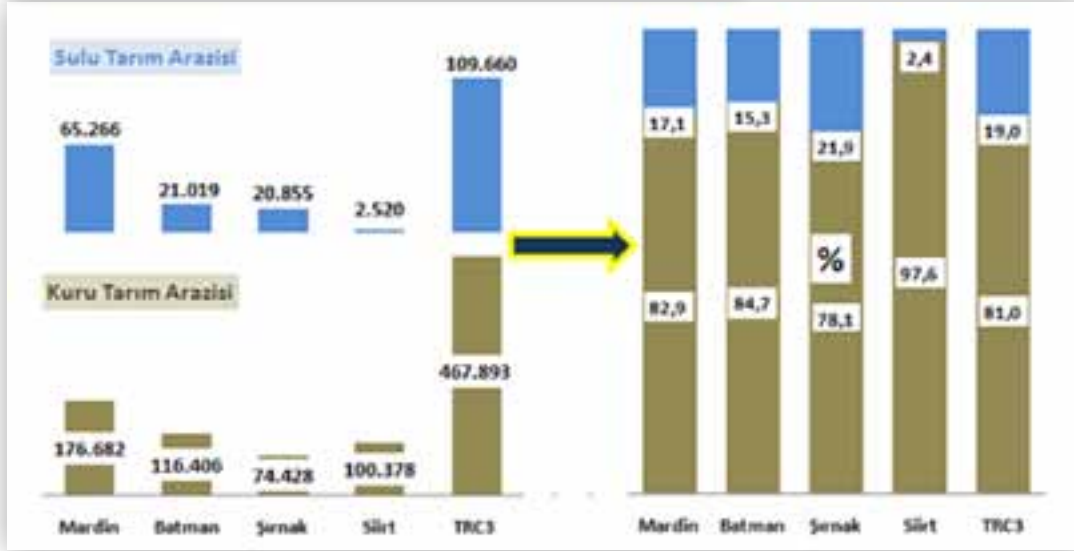
TRC3 bölgesinde en çok tarım alanına sahip ilk on yedi ilçeyi ele aldığımızda bu ilçelerin sahip oldukları tarım alanlarının TRC3 bölgesinin toplam tarım alanının % 90'ından fazla olduğu görülür. Yukarıdaki şekilde bu ilçelerin tarım arazilerinin sınıflandırıldığında Siirt merkez ve Dargeçit ilçeleri dışındaki tüm ilçelerde tarla alanlarının çoğunlukta olduğu görülür. Kurtalan, Midyat, Eruh, Savur, Gercüş, Siirt Merkez ve Dargeçit ilçelerinde hatırı sayılır oranda meyvecilik yapıldığı söylenebilir. Midyat, Mardin merkez ve Siirt merkez dışında sebzeçiliğin neredeyse hiç yapılmadığı görülmektedir. Özellikle hane halkı tüketimi için sınırlı oranda yapılması, mevcut sulu tarım imkânlarının yetersiz oluşu nedeniyle sebze ekiminin az olması ve bölgenin dört mevsim sebzeçilik yapabilecek örtü altı altyapısına henüz kavuşmamış olması sebze üretiminin istenilen düzeyde olamayışının önemli sebepleri olarak görülebilir.

1.3 Sulu Tarım

TRC3 bölgesindeki ziraatın % 19'u sulu, % 81'i kuru olarak yapılmaktadır. Sulu tarımın bu kadar az olmasının en önemli nedeni Güneydoğu Anadolu Projesinin sulama yatırımlarının çeşitli sebeplerle ya başlamamış olması ya da bitirilmemiş olmasıdır. Şanlıurfa'dan başlayıp Kızıltepe'ye uzanacak olan ve 2012'ye kadar bitirilmesi öngörülüp 2015'te bitirilmesi beklenen açık sulama projesi TRC3 bölgesinin sulu tarım potansiyelinin değerlendirilmesi açısından çok önemli görülmektedir.

Şekil 9 : TRC3 İlleri Sulu ve Kuru Tarım Arazi Dağılımı (Hektar ve %)

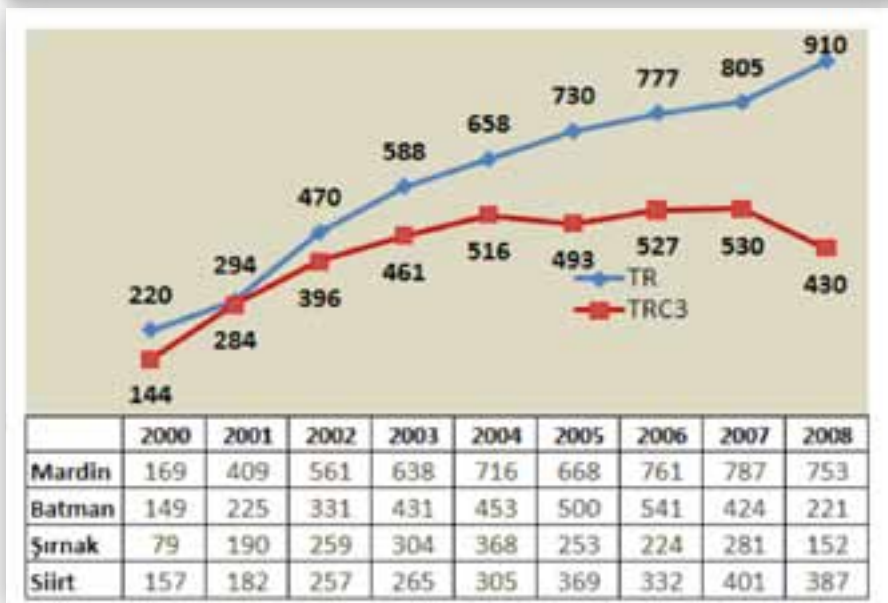
Kaynak: TÜİK

TRC3 illeri sulu ve kuru tarım arazi dağılımlarına bakıldığı zaman Mardin'de diğer üç ilden daha fazla sulu tarım yapıldığı görülecektir. Tarım alanı içinde sulu tarımın oransal olarak en çok yapıldığı il de Şırnak'tır. Yukarıdaki grafik TRC3 bölgesinde tarım alanlarının beşte birinden daha azında sulu tarım yapıldığını göstermektedir.

1.4 Bitkisel Üretim

Bitkisel üretimde gelişmişliğin en önemli göstergesi belli sayıda kişi başına düşen üretim değeridir. Bin kişi üzerinden bu hesaplama yapıldığında bitkisel üretim değerinin ülke bazında sürekli artarken bölgemizde sabit bir seyir izlediği görülür. Fiyat artışlarından arındırıldığında bölgemizde son birkaç yılda bitkisel üretimin azaldığı sonucuna varılabilir. Mardin dışındaki bölge illerinin ülke ortalamasının çok altında olduğu görülmektedir.

Şekil 10 : TRC3 İlleri ve TR'de Bin Kişi Başına Bitkisel Üretim Değeri (TL/1000 kişi)

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler (2009)

1.4.1 Tarla Bitkileri

TRC3 bölgesinde toplam tarım arazilerinin % 81,6'sının ekili tarla alanı olarak kullanıldığı göz önüne alındığında tarla bitkilerinin bölge halkı için en önemli zirai geçim kaynağı olduğunu söylemek mümkündür. 2009 yılı verilerine göre ülkemizde ekili tarla alanının yaklaşık % 70 kadar tahıllara ayrılmıştır. Tahılların bu kadar çok ekilmesinde iç talebin etkisi olsa da endüstriyel bitkilerin işlenerek katma değerli ürünlere dönüştürülmesi için gerekli endüstriyel alt yapının henüz istenen seviyede olmamasının da payı büyüktür. Ülkemizde endüstriyel bitkilerin ekim alanı toplam tarla alanının yaklaşık % 7-9'u kadar iken gıda değeri açısından oldukça önemli olan baklagiller kendine % 5'lik bir ekim alanı bulur.

Tablo 3 : TR ve TRC3 Tarla Bitkilerinin Toplam Ekili Tarla Alanları (2009, Hektar)

Toplam Ekilen Tarla Alanı	Batman	Mardin	Sıirt	Şırnak	TRC3	TR	TRC3/TR (%)
Baklagiller Ha	11.735	44.374	3.399	3.396	62.905	908.876	6,92
Endüstriyel Bitkiler Ha		46.520	813	5.866	53.199	1.402.603	3,79
Tahıllar Ha	83.864	207.043	75.809	96.920	463.636	12.067.709	3,84
Yağlı Tohumlar Ha	4	23.157	418	3.312	26.891	1.171.149	2,30
Yem Bitkileri Ha	1.296	3.182	17.601	6.042	28.121	1.480.728	1,90
Yumru Bitkiler Ha	58	72	3	26	160	217.547	0,07
Tarla Bitkileri Ha	96.958	324.348	98.043	115.562	634.910	17.248.613	3,7

Kaynak: TÜİK

Ülkemizdeki tarım alanlarının dağılımı TRC3 bölgesi için de neredeyse aynıdır. 2009 yılı verilerine göre toplam tarla alanlarının yaklaşık % 73'ü tahıllar için ayrılmıştır. Aynı yılın verilerine göre baklagiller için ayrılan alan % 9,9 iken endüstriyel bitkiler için ayrılan alan % 8,4'tür. Büyük bölümü hayvancılık için iyi yeterli coğrafi koşullara sahip olan TRC3 bölgesinde yem bitkileri ekimi için ayrılan (2009 verilerine göre) toplam ekili alanının % 4,4'ü kadardır. Yem bitkileri üretiminin bu kadar az olması profesyonel anlamda hayvancılık için ekimin neredeyse hiç olmadığını göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde ziraat ile birlikte tarımın neredeyse tamamı hayvancılık üzerine kuruludur. Süt ve et toplum yaşamında kendine ne kadar önemli bir yer bulursa yem bitkileri üretimi de o denli artacaktır. Bölgede yumru bitkilerin ekiminin çok az olduğu görülmektedir.

Tablo 4: TR ve TRC3 Tarla Bitkilerinin Toplam Üretim Miktarları(2009, Ton)

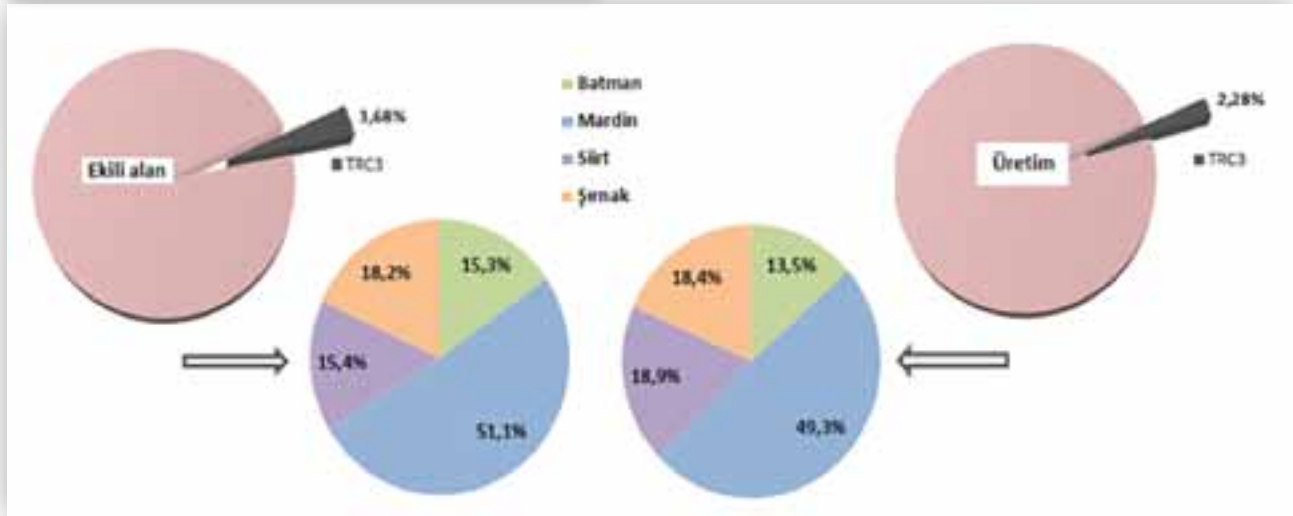
Toplam Üretim	Batman	Mardin	Sıirt	Şırnak	TRC3	TR	TRC3/TR (%)
Baklagiller Ton	18.104	60.133	7.890	3.260	89.387	1.237.240	7,22
Endüstriyel Bitkiler Ton		127.766	1.855	13.373	142.994	19.989.268	0,72
Tahıllar Ton	224.918	687.384	198.209	272.470	1.382.981	33.577.151	4,12
Yağlı Tohumlar Ton	4	55.116	814	6.522	62.456	2.396.044	2,61
Yem Bitkileri Ton	14.335	13.902	153.413	56.778	238.428	20.558.634	1,16
Yumru Bitkiler Ton	937	932	36	184	2.089	6.503.783	0,03
Tarla Bitkileri Ton	258.298	945.233	362.217	352.587	1.918.335	84.262.120	2,3

Kaynak: TÜİK

TRC3 bölgesinde ekilen tahılların alanı (2009 verilerine göre) ülkemizin % 3,84'ü iken, tahıl üretimi % 4,12'si olarak belirlenmiştir. Aynı yılın verilerine göre baklagillerin ekim alanı ülkemizin % 3,79'u iken üretimi % 7,22'si olarak gerçekleşmiştir. Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi bölgemizde yumru bitkiler ve endüstriyel bitkilerin üretimi dikkate değer miktarda değildir. Bununla birlikte (2009 verilerine göre) yağlı tohum bitkilerinin üretimi ülke üretiminin %2,61'i iken, yem bitkilerinin üretimi % 1,16'sıdır. Bölgemizin ekili tarla alanı ülkemizin % 3,68'i olduğu göz önüne alındığında baklagiller ve tahıl üretiminin bölgemizde yoğunlaşmış olduğu söylenebilir. % 3,7'lik ekim alanı oranına göre bölgemizin (2009 verilerine göre) toplam tarla bitkileri üretiminde ülke üretiminin % 2,28'ine tekabül etmesi tarla bitkileri üretiminde genel olarak ülke ortalamasına göre verimsiz bir noktada olduğu söylenebilir.

Şekil 11 : TRC3 Tarla Bitkileri Dağılımı (2009, Yüzde)

Kaynak: TÜİK

Yukarıdaki şekilde görüleceği gibi ekili alan ve üretim açısından TRC3 bölgesinin tahıl ürünlerinin yaklaşık yarısını tek başına Mardin ili gerçekleştirmektedir. Siirt'in diğer illere göre (2009 verileri) tahıl üretimi açısından genel olarak daha verimli olduğu söylenebilir.

TRC3 bölgesinde yetiştirilen tarla bitkilerine (2009 yılı verileri ışığında) genel olarak baktığımızda baklagillerin özellikle Mardin'de yoğunlaştığı görülür. Mardin ilinde mercimek üretimi ülke üretiminin yaklaşık % 16'sı civarındadır. Bu oran mercimeğin Mardin'de ne kadar baskın bir bitki olduğunu göstermektedir. Mardin'de mercimekle birlikte önemli miktarda dane burçak ve nohut üretilir. Batman, bölgemizde Mardin'den sonra en fazla baklagiller üretiminin olduğu ilimizdir. Batman'da da genel olarak baklagillerden mercimek ve nohut yetiştirildiği görülmektedir. Mardin ve Batman'a göre daha az olmakla birlikte Siirt'te mercimek ve dane fiğ, Şırnak'ta da mercimek ve nohut yetiştirildiği görülür. Dört ilin toplamına bakıldığında baklagiller grubunda, TRC3'ün bir mercimek üretim alanı olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Tablo 5 : TRC3 Tarla Bitkileri Üretimi (Ton) ve TR Üretimi İçindeki Payları (%) (2009) *

Toplam Üretim	Mardin	Batman	Siirt	Şırnak	TRC3	TR	TRC3/TR (%)
Baklagiller	60.133	18.104	7.890	3.260	89.387	1.237.240	7,22
Yemelik Bakla	80	0	0	0	80	11.807	0,68
Dane Burçak	6.166	0	2	0	6.168	20.509	30,07
Kuru Fasulye	84	5	3	41	133	181.205	0,07
Dane Fiğ	110	360	1.607	0	2.077	135.892	1,53
Mercimek	50.635	14.469	5.651	2.942	73.890	302.181	24,45
Nohut	2.897	3.238	627	277	7.039	562.564	1,25
Endüstriyel Bitkiler	127.766	0	1.855	13.373	142.994	19.989.268	0,72
Pamuk	34.447	0	501	3.611	38.559	638.250	6,04
Tütün	218	0	0	0	218	85.000	0,26
Tahıllar	687.384	224.918	198.209	272.470	1.382.981	33.577.151	4,12
Arpa	73.600	24.607	22.593	28.402	149.202	6.650.000	2,24
Buğday	380.201	191.757	167.086	233.510	972.554	20.600.000	4,72
Çeltik	858	0	0	0	858	750.000	0,11
Dane Mısır	232.725	8.554	8.530	10.558	260.367	4.250.000	6,13
Yağlı Tohumlar	55.116	4	814	6.522	62.456	2.396.044	2,61
Aspir	1	0	0	520	521	20.076	2,60
Ayçiçeği	0	4	0	174	178	1.057.125	0,02
Çiğit	55.115	0	802	5.782	61.699	1.021.200	6,04
Susam	0	0	12	6	18	21.036	0,09
Yerfıstığı	0	0	0	40	40	90.081	0,04
Yem Bitkileri	13.902	14.335	153.413	56.778	238.428	20.558.634	1,16
Burçak	11.255	5.040	29.150	29.312	74.757	125.062	59,78
Fiğ	1.060	2.695	93.925	13.016	110.696	2.343.538	4,72
Korunga	0	60	20.057	309	20.426	945.881	2,16
Silajlık Mısır	1.000	6.000	10.001	149	17.150	11.099.653	0,15
Yonca	587	540	280	13.992	15.399	5.788.078	0,27
Yumru Bitkiler	932	937	36	184	2.089	6.503.783	0,03
Patates	120	0	0	0	120	4.397.711	0,00
Kuru Sarımsak	48	6	0	4	58	83.134	0,07
Kuru soğan	764	931	36	180	1.911	1.849.582	0,10

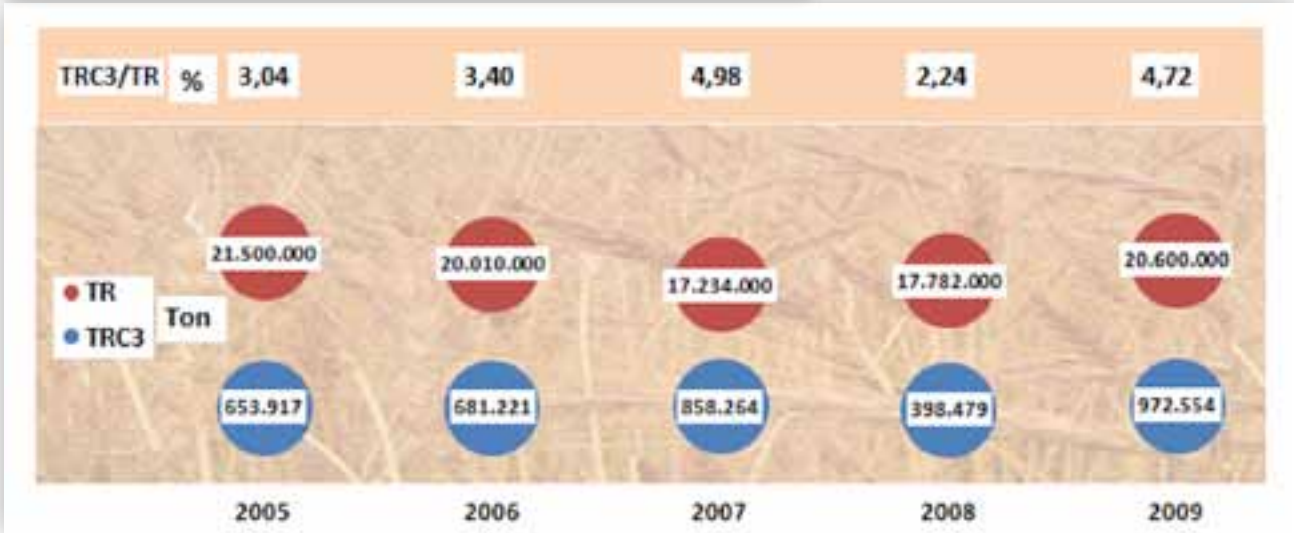
Kaynak: TÜİK *TR' de yetişip TRC3'de yetişmeyen ürünler tabloda gösterilmemiştir.

2009 yılı verilerine göre ülkemizin tahıl üretiminin % 4,72'si TRC3 bölgesinde yapılmıştır. Arpa ve Buğday üretimi yine Mardin'e yoğunlaşmış olmakla birlikte bölgenin diğer illerinde de yaygın bir şekilde yetiştirilmektedir. Şırnak'ta yer yer buğday ve arpa üretimi sulu tarım ile yetiştirilir. Bu tahıl üretiminde verimin artmasında önemli bir etkidir. Tahılların ancak kuru tarım ile yetiştirildiği inancı ülkemizde olduğu gibi bölgemizde de kırılmaya başlamıştır. Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi Mardin'de çeltik üretimi ile birlikte ülke üretiminin % 5'inden fazla dane mısır üretimi yapılmıştır. Dane mısır Mardin dışındaki illerde de sınırlı miktarda yetiştirilmektedir.

Yağlı tohumlar olarak adlandırılan aspir, ayçiçeği, çığit, susam ve yer fıstığı ürünleri bölge illerinde yaygın olmamakla birlikte yetiştirilir. Aspir ve ayçiçeği bölge illerinde pek üretilmezken, özellikle 2009 yılında Şırnak'ta aspir ülke üretiminin %2,59'u kadar yetiştirilmiştir. Diğer yağlı tohum bitkilerinden susam ve yer fıstığı bölgemizde neredeyse hiç üretilmemektedir. Pamuk tohumu olan çığit ise ülke üretiminin % 5-8 dolaylarında yetiştirilmekte olup yine Mardin ilinde yoğunlaşmıştır.

Şekil 12 : TRC3 ve TR Buğday Üretimi ve TRC3 Üretiminin TR İçindeki Payı

Kaynak: TÜİK

Yukarıdaki şekilde TRC3 bölgesi ve TR'in yıllık toplam buğday üretimi ton olarak verilmiş ve yıllara göre değişimi gösterilmiştir. 2008 yılındaki kuraklık kaynaklı üretim azalması hariç tutulduğunda bölgenin, ülkemizdeki toplam buğday üretiminin yaklaşık %3 ile % 5'ini sağladığı söylenebilir. 2008 yılında bölgedeki düşüşe paralel bir şekilde ülke üretiminin azalmamış olması toplam üretim içindeki payının azalması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölge insanının alışkanlıkları açısından da kültürel bir yeri olan buğdayın üretim fazlası ülkenin diğer illerine yollanmaktadır.

Aşağıdaki şekilde TRC3 bölgesi ve TR'in yıllık toplam mercimek üretimi ton olarak verilmiş ve yıllara göre değişimi gösterilmiştir. 2008 yılında yaşanan kuraklığın mercimeği de etkilediği söylenebilir. Yine 2008 yılı hariç tutulursa bölgenin mercimek üretimi açısından bir cazibe merkezi olduğu söylenebilir. Özellikle Mardin, üretimi giderek azalsa da, kırmızı mercimek üretiminde neredeyse ülkenin 1/6'sı kadar üretim yapmaktadır. Mardin kadar olmasa da Batman'da da yine kırmızı mercimek üretimi yaygındır. Siirt'te de kırmızı mercimek ekimi 2005 yılından bu yana giderek azalmıştır. Şekilde görüldüğü üzere buğday gibi mercimek de bölgede kritik olarak adlandırabilecek önemli bir üründür.

Şekil 13 : TRC3 ve TR Mercimek Üretimi ve TRC3 Üretiminin TR İçindeki Payı

Kaynak: TÜİK

Buğday ve mercimek kadar olmasa da dane mısır'da bölgede kritik öneme sahip zirai bir üründür. Aşağıdaki şekilde görüldüğü gibi bölgede üretimi gittikçe artan mısır ülke üretiminde % 6-7 civarında bir seviyeye tutunmuş görünmektedir. Güneydoğu Anadolu bölgesinde pamuğun yerini mısıra bırakmasına paralel bir şekilde TRC3 bölgesinde de mısırın gittikçe daha çok benimsendiği söylenebilir. Sulu tarım imkânlarının artması ile bu ürünün pamuğu ikamesini hızlandırması mümkün olacaktır. Mısır hayvancılığın gelişimi açısından en kritik öneme sahip bir üründür. Bu açıdan hayvancılığın bölgede artmasıyla bu sürecin daha da hızlanması beklenebilir. Zira bölgenin pamuk üretiminin global pazarlara etkisi sınırlı kalacağından bu anlamda yapılabilecek pek bir şeyin olmadığı da söylenebilir.

Şekil 14 : TRC3 ve TR Dane Mısır Üretimi ve TRC3 Üretiminin TR İçindeki Payı

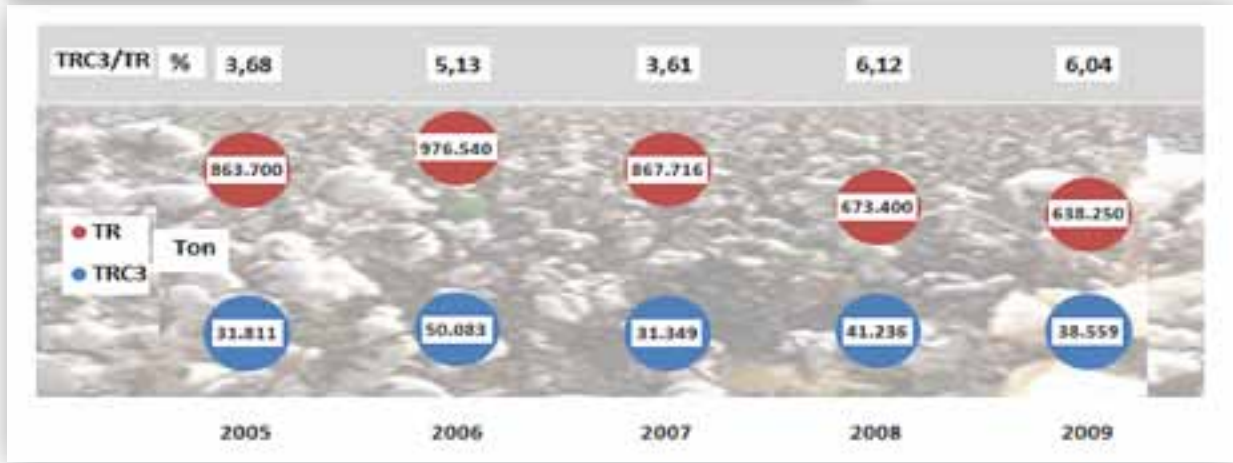

Kaynak: TÜİK

TRC3 bölgesinin pamuk üretimi % 3,5 ile %6 arasında değişmektedir. Aşağıdaki şekilde sadece lif pamuk üretimleri verilmiştir. Çiğit üretiminin de bununla paralel olduğu söylenebilir. Pamuk üretimi ülkemizde Ege ve Çukurova bölgesi ile Harran ovası bölgesinde yoğunlaşmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi Güneydoğu Anadolu bölgesinde pamuktan alternatif ürünlere bir geçiş söz konusudur. Tekstil ve dokuma ülkemiz için hala önemli sektörler olsa gittikçe hacminin azalması pamuk üretimini azaltıcı etkide bulunmaktadır.

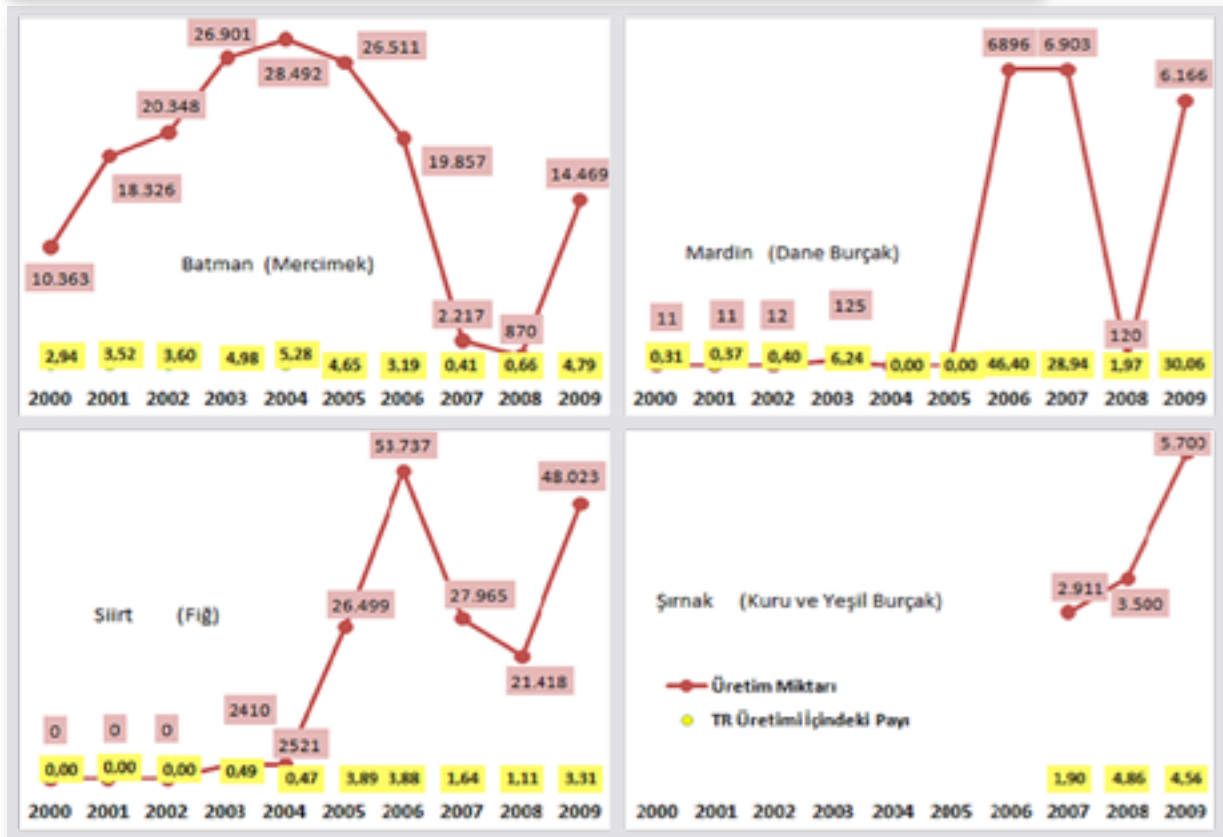
Şekil 15 : TRC3 ve TR Pamuk (Lif) Üretimi ve TRC3 Üretiminin TR İçindeki Payı

Kaynak: TÜİK

Batman ilinin en kritik ürünü sayılabilecek mercimeğin son on yıllık üretimine daha detay bakıldığında istikrarlı bir üretimin olmadığı görülür. 2007 ve 2008 yıllarında mercimek üretimi neredeyse hiç yapılmamıştır. Bu iki yıl hariç tutulduğunda yıllara göre üretimi değişmekle birlikte Batman'ın mercimek üretimi ülke üretimi içinde kendine %3 ile %5 arasında bir yer bulur.

Şekil 16: TRC3 İllerinde Çeşitli Tarla Ürünlerinin Üretimi (Ton) ve TR Üretimi İçindeki Payı (Yüzde)

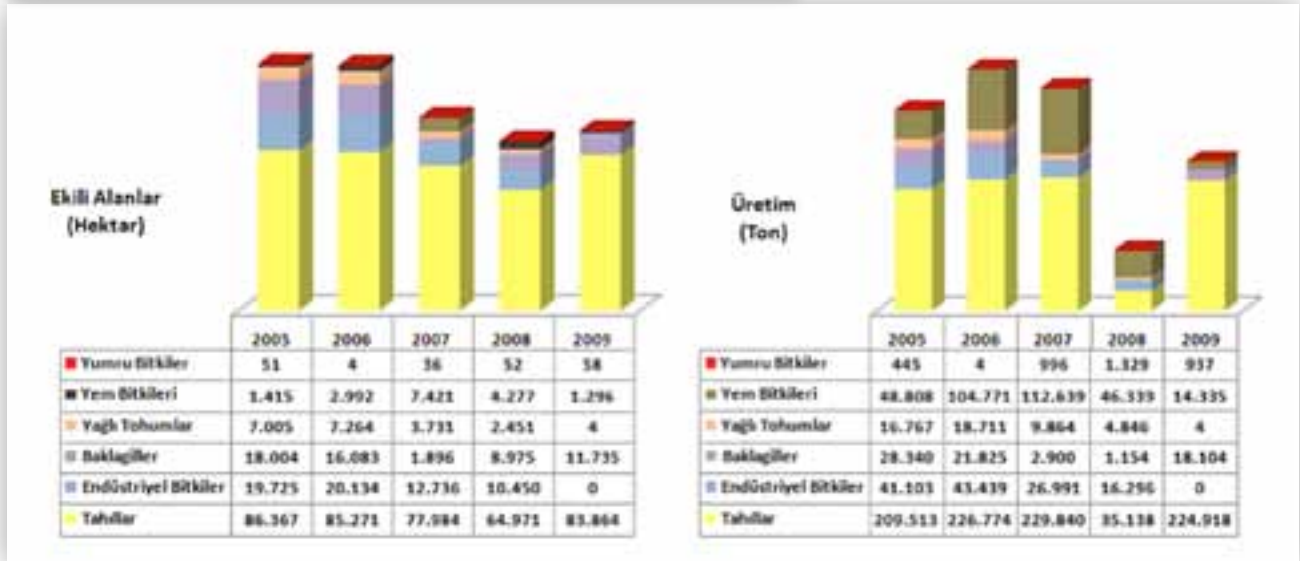

Kaynak: TÜİK

Özellikle bölge halkı bir önceki yılın ürün fiyatlarına bakarak sonraki yılı planladığı için bu istikrarsız üretim hemen tüm ürünlerde görülür. Bu alışkanlık biçimi yetiştiriciye yarar sağlamadığı gibi tarım ekonomisini de olumsuz yönde etkiler. Mardin'de gittikçe rağbet edilen tarımsal ürünlerde dane burçak 2000 yılından başlayarak 2005 yılına ya sınırlı miktarda ekilmiş ya da hiç ekilmemiştir. 2006 yılına kadar ülke üretimi içinde önemli bir yeri olmayan Mardin'deki dane burçak üretimi 2008 yılı hariç tutulduğunda yaklaşık 6-7 bin tonluk bir üretime ulaşır. 2004 ve 2005 yıllarında Mardin'de dane burçak üretimi hiç yapılmamıştır. Batman'daki mercimek üretimi gibi Mardin'deki dane burçak üretimi de istikrarsız denebilecek bir üretim yapısına sahiptir. Siirt'de 2003 yılından başlayarak fiğ üretildiği görülmektedir. 2005 yılından bu yana ülke üretiminin en az % 1,1'inin Siirt'te üretildiği ve bu oranın %3,89'a kadar çıktığı görülmektedir. Şırnak'ta da 2007 yılından başlayarak burçak üretimine başlandığı ve ülke üretimi içindeki payının % 4'lere tutunduğu söylenebilir.

Şekil 17 : Batman ili Gruplarına Göre Tarla Bitkileri Ekili Alan ve Üretimi

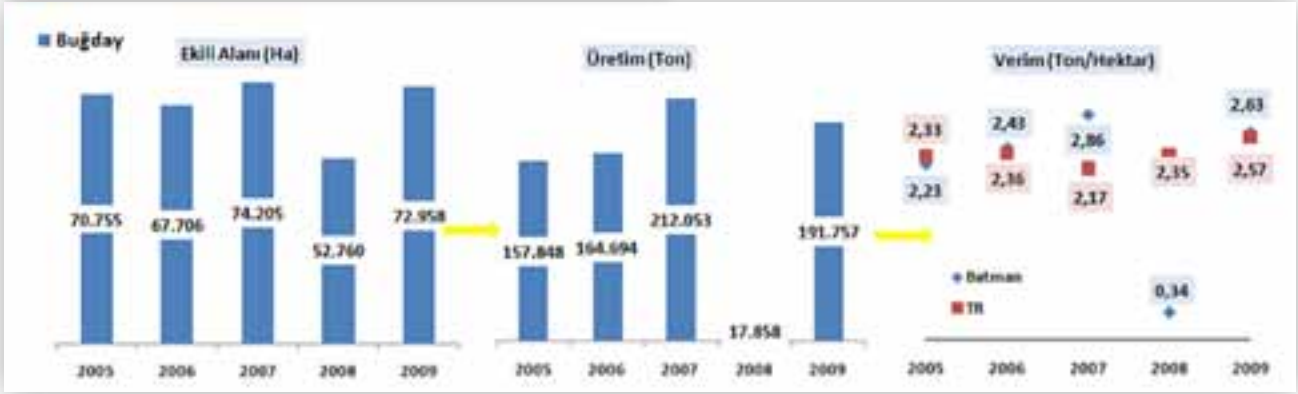

Kaynak: TÜİK

Batman ilinde tarla alanlarının 2005 ile 2009 arasındaki ekimine bakıldığında tahılların sürekli olarak en önemli yeri tuttuğu görülür. Tahıllarda özellikle arpa, buğday ve mısır ekimi yapıldığı görülür. Bunun üretime de aynı şekilde yansıdığı görülmektedir. 2008 yılındaki kuraklığın tahıl üretimini çok olumsuz bir şekilde etkilediği göz önüne alındığında bunun 2009 yılındaki ekimi etkilememesi de önemlidir. Kuraklığın buradaki insanları tahıl ekiminden vazgeçirmediği anlaşılmaktadır. Batman'da tahıllardan sonra en önemli ekim alanı baklagillerdir. Baklagillerde mercimeğin önemli bir yer tuttuğuna daha önce değinilmişti. 2008 yılındaki kuraklığın tahıllarla birlikte baklagilleri de olumsuz etkilediği görülmektedir. Batman'da tahıl ve baklagiller kadar olmasa da yem bitkilerinin ekim konusunda kısmen rağbet gördüğü söylenebilir. Ekim alanlarının azlığına rağmen üretimde yem bitkileri önemli bir yer tutmaktadır. Batman'daki tarla arazilerinin, 2009 yılı dışında, %11-15 kadarının endüstriyel bitkilere ayrıldığı söylenebilir.

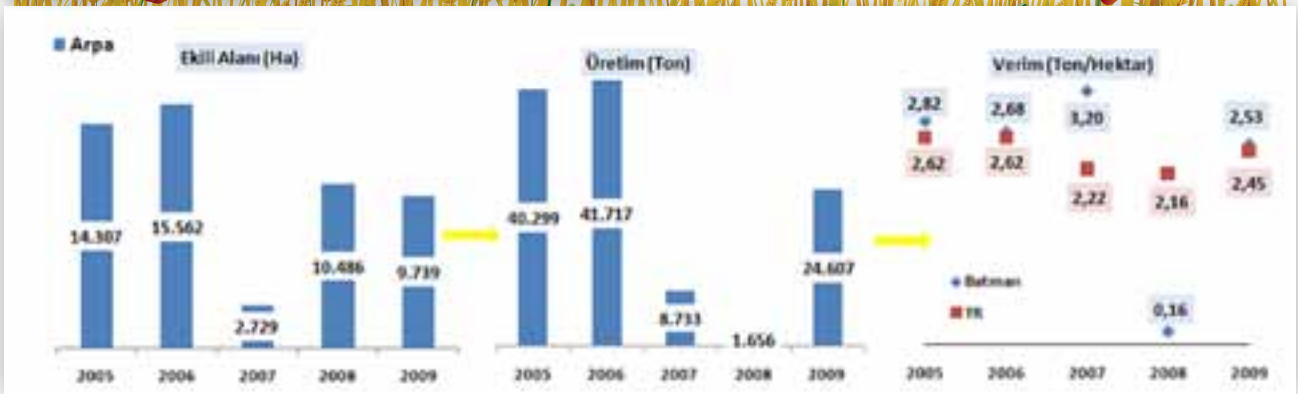
Şekil 18 : Batman İli Buğday Ekili Alanları, Üretimi ve Verimi

Kaynak: TÜİK

Batman'da tarla alanlarının % 80-90 kadarı buğday için ayrılmaktadır. Buna paralel olarak da en fazla ürün buğdaydan alınmaktadır. Batman'da yetişen buğdayın verimi hektar başına hesaplandığında ülke ortalamasına yakın olduğu yukarıdaki şekilden görülecektir. Buğdaydan sonra en fazla ekilen ürün olan arpada ise Batman veriminin ülke veriminin genel olarak üstünde olduğu aşağıdaki şekilden görülmektedir.

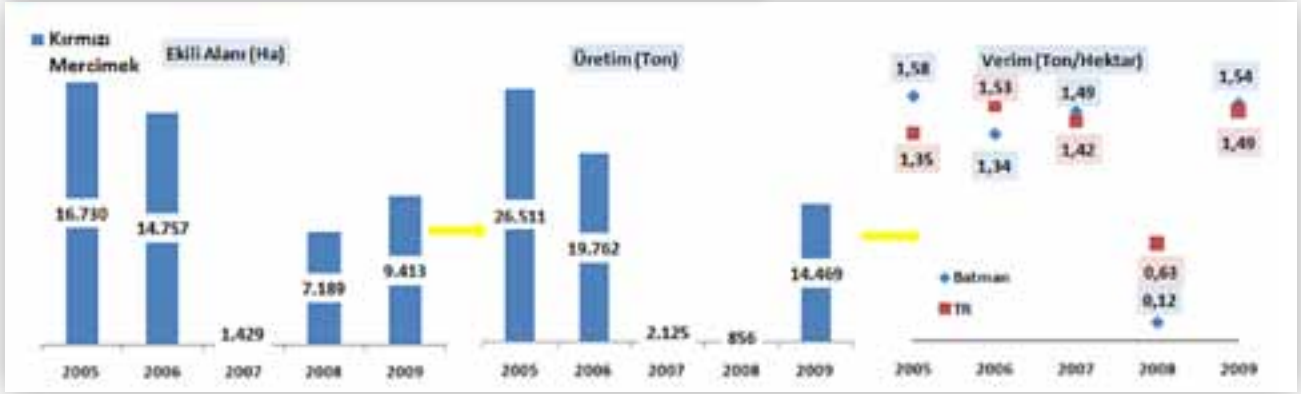
Şekil 19: Batman İli Arpa Ekili Alanları, Üretimi ve Verimi

Kaynak: TÜİK

Batman'da mercimek ekilişi 2005 yılından sonra azalma eğilimine girerken, 2009 yılında bir önceki yıla göre artış göstererek, üretimi ülkemizdeki toplam mercimek üretiminin % 4,79'una ulaşmıştır. Birim hektardan alınan mercimek verimi 2005 yılından bu yana ülkemize göre bir yıl daha düşük bir yıl daha yüksek olacak şekilde tekrarlamaktadır. Verimde gözle görülür farkın 2008 yılında olduğu görülmektedir.

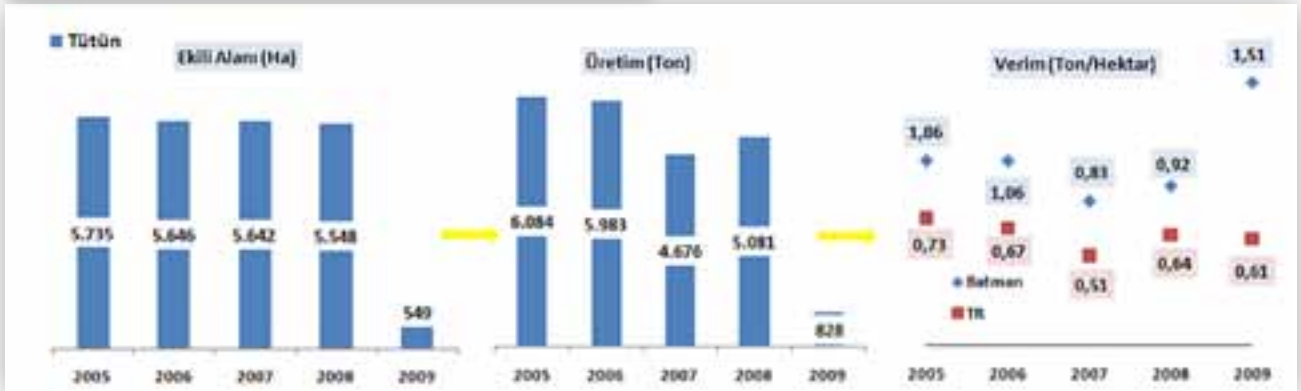
Şekil 20 : Batman İli Kırmızı Mercimek Ekili Alanları, Üretimi ve Verimi

Kaynak: TÜİK

Batman'da tütün ekilişi 2005'ten 2008'e kadar değişmemekle birlikte 2009 yılı itibariyle TEKEL işletmeleri üzerinden tütün alımının durdurulması nedeniyle sadece kişisel ihtiyaçlar için üretilme noktasına gelmiştir. Aşağıdaki tabloda 2008 yılından 2009 yılına geçerken ekilişin neredeyse onda birine üretimin de neredeyse altıda birine indiği görülmektedir. Birim hektardan alınan tütün verimine bakıldığında Batman'ın ülke ortalamasına göre çok daha iyi bir durumda olduğu görülecektir. Tütün alımının durdurulması Batman'la birlikte tütün üretimi yapılan bütün illerde alternatif ürünlere yönelmeyi beraberinde getirmiştir.

Şekil 21 : Batman İli Tütün Ekili Alanları, Üretimi ve Verimi

Kaynak: TÜİK

Batman'ın ilçelerinde 2009 yılında en fazla ekimi yapılan ürünler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Buna göre Merkez ilçeye beraber Batman'ın diğer bütün ilçelerinde buğday ekilişi ve üretimi yapıldığı görülmektedir. Buğdayın Batman tarımı açısından önemli bir yerinin olduğu anlaşılmaktadır.

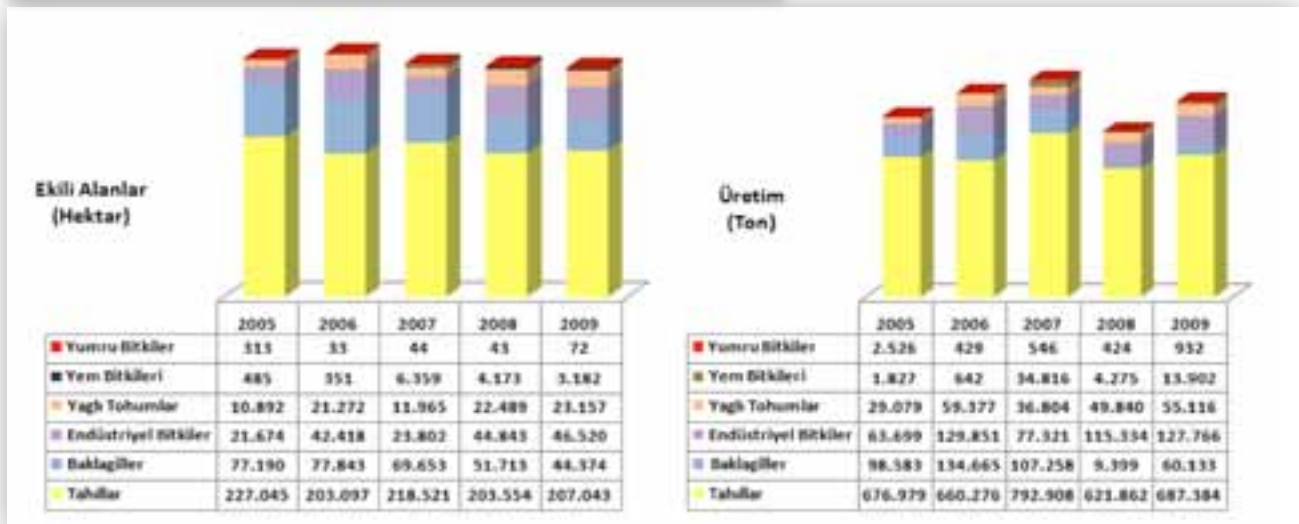
Tablo 6: Batman İlçeleri Yaygın Ürünlerin Ekim Alanı, Üretimi

Batman İlçeler	Ürün	Toplam Ekilen Alan	Toplam Üretim
Beşiri	Buğday (Diğer)	26.562	69.642
	Buğday (Durum)	18.426	52.776
Gercüş	Arpa	4.165	10.215
	Buğday (Diğer)	8.854	21.047
Hasankeyf	Buğday (Diğer)	1.682	3.999
	Fiğ (Dane)	200	360
Kozluk	Buğday (Diğer)	6.600	16.611
	Mercimek (Kırmızı)	313	419
Merkez	Buğday (Diğer)	8.146	20.503
	Buğday (Durum)	2.432	6.688
Sason	Buğday (Diğer)	213	371
	Yonca (Yeşil Ot)	33	320

Kaynak: TÜİK

Mardin'in tarla üretimine bakılacak olursa oransal olarak Batman'a göre tahıl ekilişinin daha az olduğu, baklagiller ekilişinin daha fazla olduğu, endüstriyel bitkilerin ekilişinin 2008 yılı itibarıyla daha fazla olduğu, yağlı tohumların ekilişinin daha fazla olduğu, yem bitkileri ekilişinin daha az olduğu, görülecektir. Sahip olduğu arazinin çokluğundan dolayı Mardin'in tarımsal üretim açısından TRC3 bölgesinin diğer üç ilinden daha fazla üretim gerçekleştirdiği daha önce belirtilmişti. Aşağıdaki tabloda açık bir şekilde görüleceği üzere 2005 yılından bu yana Mardin'de tahıl ekilişi ve üretimi pek değişmemiş, baklagillerle yumru bitkilerin ekilişi ve üretimi azalmış, endüstriyel bitkilerin ve yağlı tohumlarla birlikte yem bitkilerinin ekilişi ve üretimi artış göstermiştir. Mardin tarla bitkileri üretiminde en fazla dikkate değer olan artış yem bitkilerinde gerçekleşmiştir. Mardin'deki ürün deseninin değişmesinde ürünlerin ekonomik değerleri etkili olmuştur.

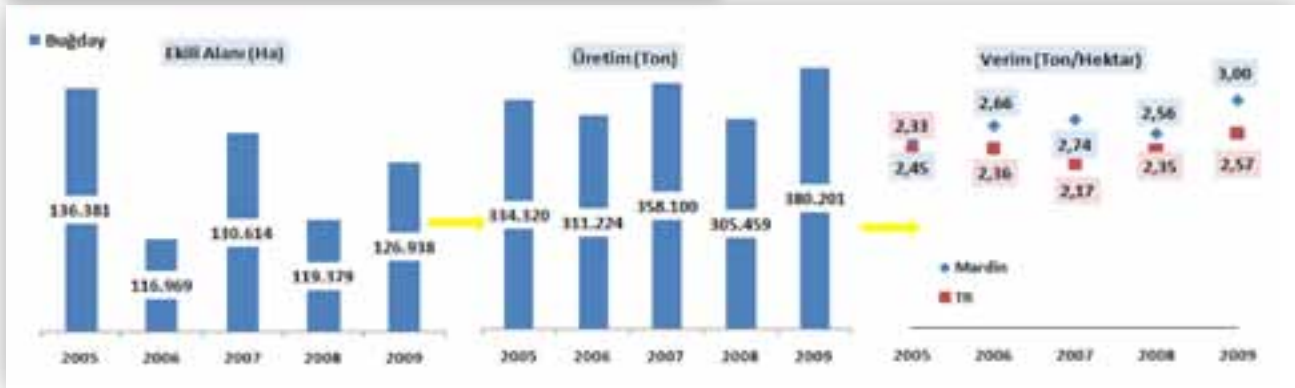
Şekil 22 : Mardin ili Gruplarına Göre Tarla Bitkileri Ekili Alan ve Üretimi

Kaynak: TÜİK

Batman'da olduğu gibi Mardin'de de buğday ekimi önemli bir yer tutar. Mardin'de 2009 yılında 324.348 hektarlık ekili alanın 126.938 hektarlık kısmında (yaklaşık % 39'unda) buğday ekilmiştir. Mardin'de buğday ekim alanı ve üretiminin yıllara göre değişimi aşağıdaki şekilde gösterilmiştir. Buna göre ekim alanlarında ve üretimde yıldan yıla azalma ve artma şeklinde değişim gözlemlenmektedir. Aynı zamanda 2005-2009 yılları arasında buğday ekim alanları 9.443 hektar kadar azalırken üretim 45.881 ton artış göstermiştir. 2005 yılı hariç tutulduğunda buğday üretim verimi açısından Mardin'in ülke ortalamasına göre daha iyi olduğu görülmektedir.

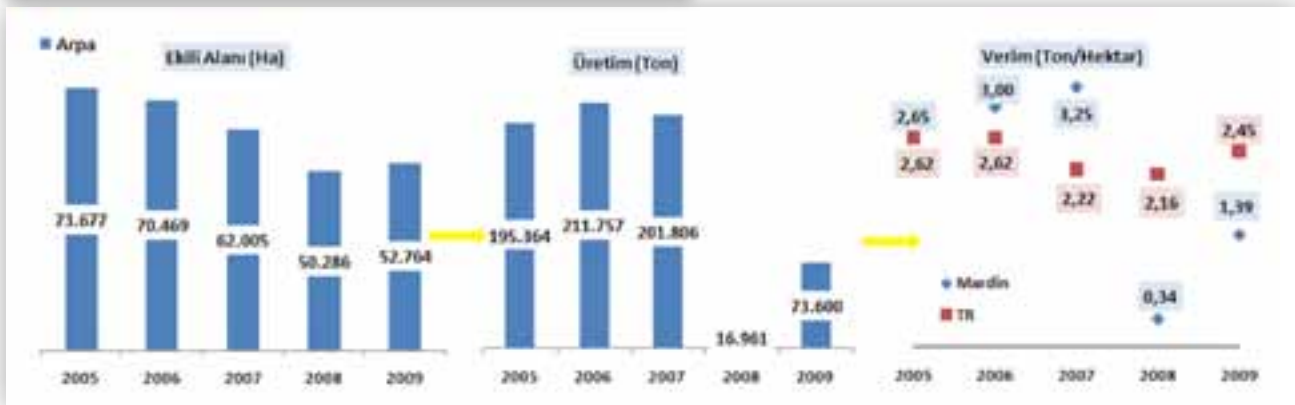
Şekil 23 : Mardin İli Buğday Ekili Alanları, Üretimi (Ton) ve Verimi

Kaynak: TÜİK

Mardin'de buğdaydan sonra en fazla ekilen ürün olan arpanın ekili alan ve üretimin 2005 yılından bu yana azaldığı görülmektedir.

Şekil 24 : Mardin İli Arpa Ekili Alanları, Üretimi (Ton) ve Verimi

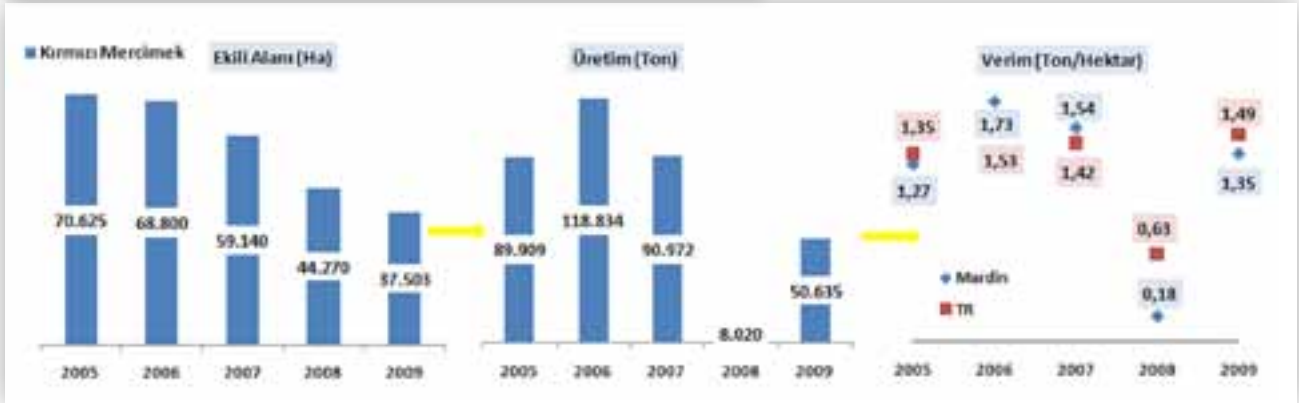

Kaynak: TÜİK

Mardin'de arpa üretim alanının toplam tarla alanı içindeki payı 2009 yılında % 16,27 'dir. Ekimdeki azalmaya rağmen arpa hala önemli bir hububat olarak görülmektedir. Kurak geçen 2008 yılından sonra Mardin'deki arpa üretim verimi ülke ortalama veriminin altına düşmüştür.

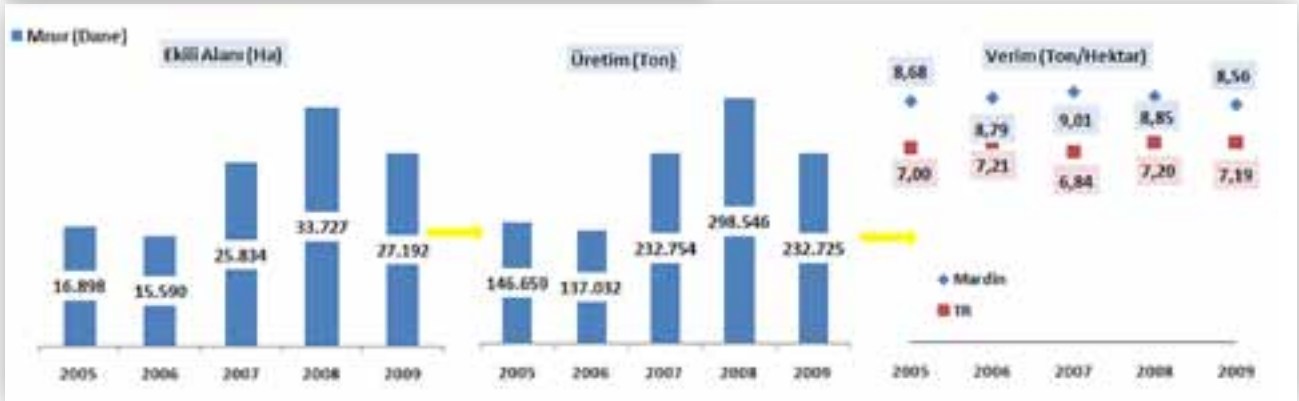
Şekil 25 : Mardin İli Kırmızı Mercimek Ekili Alanları, Üretimi ve Verimi

Kaynak: TÜİK

Mardin'de kırmızı mercimek ekilişi ve üretimi arpa gibi bir şekilde azalma içindedir. 2009 yılında Mardin'de toplam ekim alanlarının % 11,56'sı mercimek için ayrılmıştır. Mercimek üretimiyle birlikte verimde de ciddi bir azalma gerçekleşmiştir.

Şekil 26 : Mardin İli Mısır (Dane) Ekili Alanları, Üretimi ve Verimi

Kaynak: TÜİK

Mısır Mardin'de diğer ürünlere göre gittikçe daha çok talep edilen bir ürün olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik olarak değerlendirilmesi, sulcu tarım yapılan alanlarda pamuktan vazgeçiş, diğer bölgelere göre daha verimli bir hasat vermesi ve hayvancılıkta önemli bir girdi olması mısırın tercih edilmesinde önemli nedenlerdendir. Mardin'de mısır üretim alanlarındaki artış ve bunun üretime yansımaları yukarıdaki şekilde görülmektedir. 2005 yılından 2009 yılına Mardin'de mısır üretim alanı % 60,9 artarken, mısır üretimi % 58,7 artış göstermiştir. Mardin'de mısır üretiminin ülke ortalamasına göre % 20-30 civarında daha verimli olduğu ve bunun istikrarlı bir şekilde sürdüğü görülmektedir.

Mardin'in ilçeleri bazında 2009 yılında en çok ekilen ve üretilen tarla bitkilerine bakıldığında Merkez ilçe ile birlikte Kızıltepe ve Yeşilli'de en çok buğday; Dargeçit, Derik, Mazıdağı, Midyat, Nusaybin, Ömerli ve Savur'da en çok arpa ekildiği ve üretildiği görülür. Mardin'de en önemli tarımsal üretim merkezi Kızıltepe'dir. Mardin'deki toplam tarımsal üretimin neredeyse yarısı Kızıltepe'de gerçekleşmektedir. Mardin'deki tarla üretiminde önemli bir diğer nokta tüm ilçelerde buğday ve arpa dışında başka bir ürünün baskın olmamasıdır. Bunun da en önemli nedeni Mardin'de sulcu tarımın az olması, buğday ve arpanın kurak iklimde ürünü olmaları ve Irak pazarının un talebi üzerine Mardin'deki sanayinin belli oranda yoğunlaşmış olmasıdır.

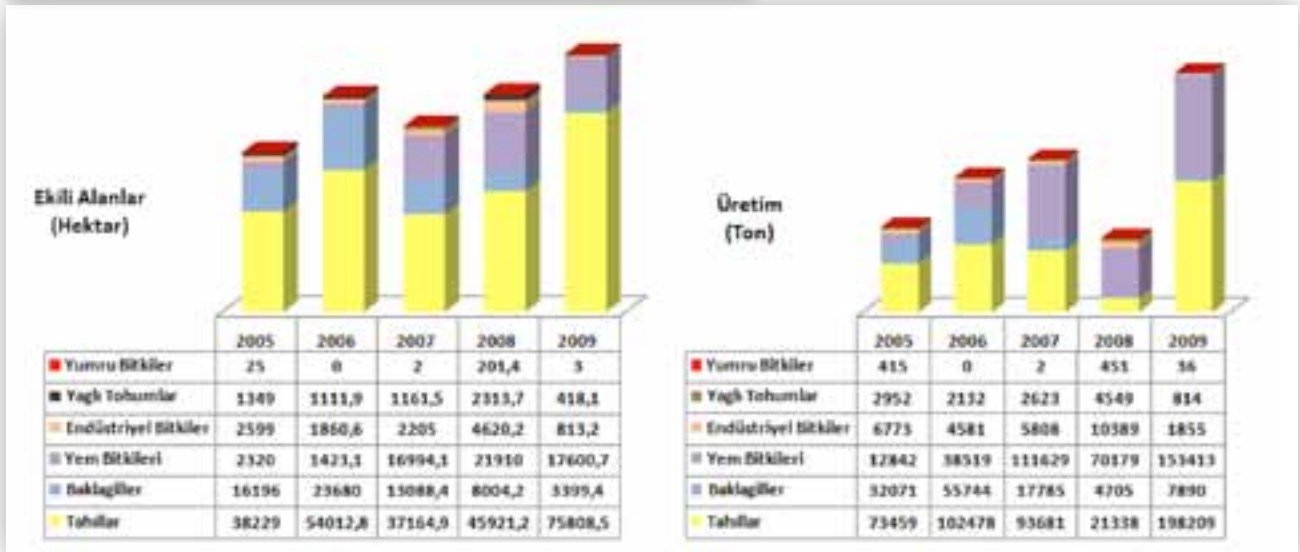
Tablo 7 : Mardin İlçeleri Yaygın Ürünlerin Ekim Alanı (Ha), Üretimi (Ton)_2009

Mardin İlçeler	Ürün	Toplam Ekilen Alan	Toplam Üretim
Dargeçit	Arpa	930	1.497
	Buğday (Diğer)	1.248	1.877
Derik	Arpa	16.659	12.641
	Buğday (Durum)	15.478	34.058
Kızıltepe	Buğday (Durum)	65.230	265.215
	Mısır (Dane)	20.248	176.352
Mazıdağı	Arpa	7.867	18.692
	Buğday (Durum)	2.580	6.108
Merkez	Buğday (Diğer)	4.338	8.728
	Buğday (Durum)	11.517	12.344
Midyat	Arpa	4.628	8.867
	Buğday (Diğer)	6.198	9.533
Nusaybin	Arpa	6.941	11.172
	Buğday (Durum)	9.213	21.111
Ömerli	Arpa	1.157	2.039
	Burçak (Dane)	500	350
Savur	Arpa	1.764	3.921
	Buğday (Durum)	4.062	8.688
Yeşilli	Buğday (Diğer)	514	930
	Buğday (Durum)	490	1.469

Kaynak: TÜİK

Siirt'in ekili alanlarına bakıldığında Mardin ve Batman'da olduğu gibi tahılların yine önemli bir yer tuttuğu görülür. Siirt'te 2005 yılında ekili tarla alanlarının % 63'ü tahıl iken bu oran 2008 yılına kadar azalarak % 55,3'e kadar iner, 2009 yılında bir önceki yıla göre % 65 artarak % 77'sini bulur.

Şekil 27 : Siirt ili Gruplarına Göre Tarla Bitkileri Ekili Alan ve Üretimi

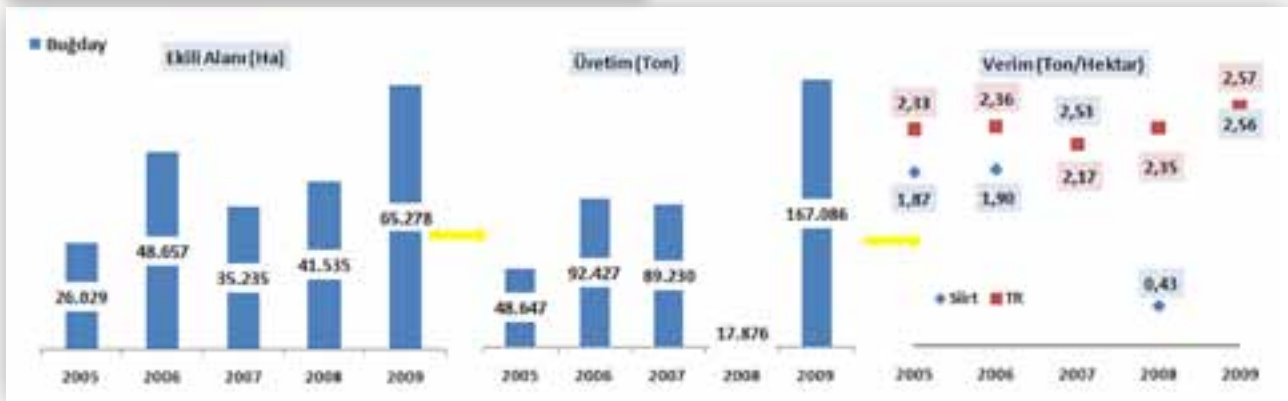
Kaynak: TÜİK

Siirt'te 2005 yılından bu yana baklagiller ve endüstriyel bitkiler üretimi azalırken yem bitkileri üretimi artışı göstermiştir. Yem üretiminin Siirt ekili alanlarında önemli bir yer tutmaya başladığı açıkça görülmektedir.

Siirt'teki 2005 yılında 26.029 hektar alanda 48.647 ton buğday üretilmiştir. Hektar başına 1,87 ton buğday elde edilmiştir. 2006 yılında buğday ekim alanı ve buğday üretimi bir önceki yıla göre artmış birim alandan alınan verim neredeyse aynı kalmıştır. 2007 yılında buğday ekim alanı % 20 kadar azalmış üretim bir önceki yıla göre neredeyse aynı kalmıştır. Bu durum verimin ülke ortalamasının üzerine çıkmasına yol açmıştır. 2008 yılında ekim alanları korunmasına hatta artmasına rağmen kuraklık nedeniyle birim hektardan ancak 430 kg buğday alınabilmiştir. 2009 yılında buğday ekimi ve üretimi son altı yılın en üst seviyesine çıkmış ve verim açısından ülke ortalaması yakalanmıştır.

Şekil 28 : Siirt İli Buğday Ekili Alanları, Üretimi ve Verimi

Kaynak: TÜİK

Siirt'te arpa ekimi ve üretimi 2005 yılından 2009 yılına kadar önce azalmış daha sonra da tekrar artarak 9.427 hektar alanda 22.593 ton üretim miktarına ulaşmıştır. Siirt'in birim alanda buğday üretim verimi 2005 yılından bu yana ülke ortalamasının altındadır.

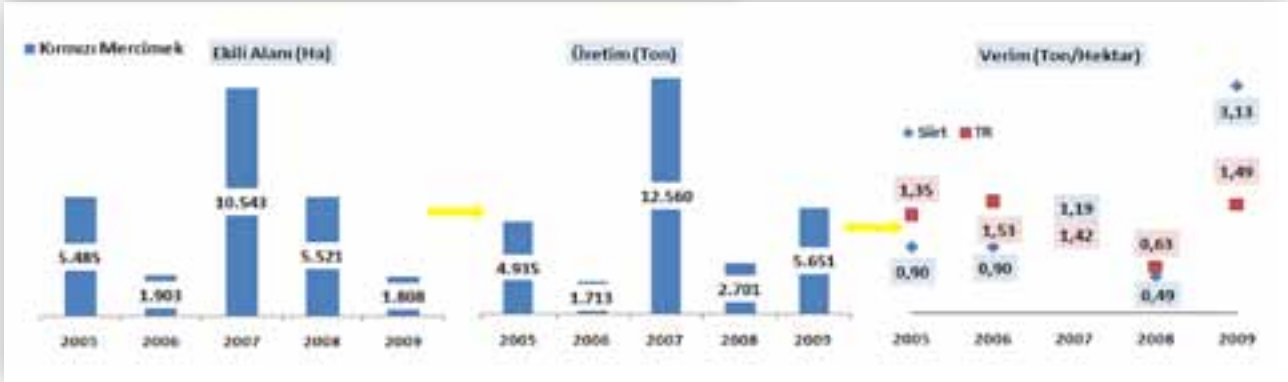
Şekil 29 : Siirt İli Arpa Ekili Alanları, Üretimi ve Verimi

Kaynak: TÜİK

TRC3 bölgesinde mercimek üretiminde (2009) üçüncü sırada yer alan Siirt'te 2005 yılından bu yana mercimek ekimi ve üretimi 2007 yılında en üst noktaya ulaşmış ve istikrarsız bir şekilde tercih edilmeye devam edilmektedir. İklim koşullarına göre değişmekle birlikte Siirt'te mercimek üretiminin verimi genel olarak ülke ortalamasının altındadır.

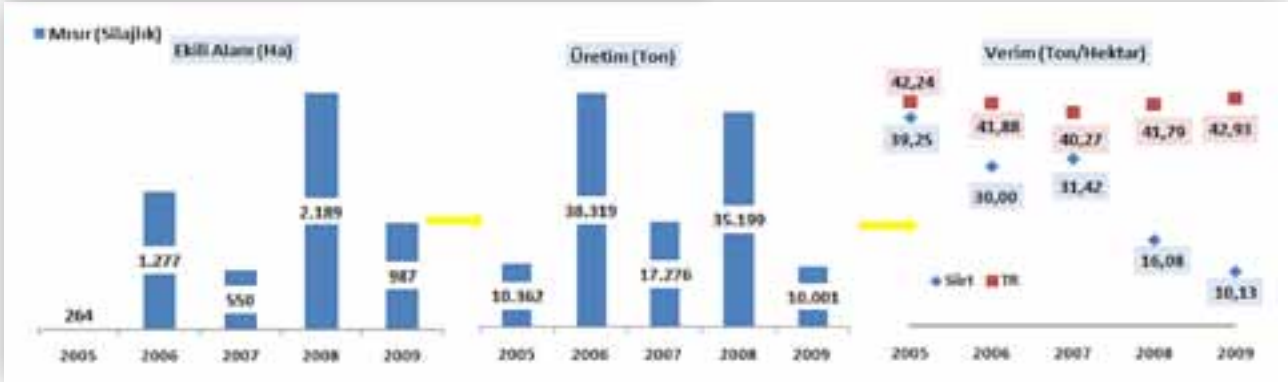
Şekil 30 : Siirt İli Kırmızı Mercimek Ekili Alanları, Üretimi ve Verimi

Kaynak: TÜİK

Hayvancılığın en önemli geçim kaynaklarından bir olduğu Siirt silajlık mısır üretimi (2009 yılı verilerine göre) TRC3 bölgesinde fazla olan il olsa da yine de yeterli bir noktada olduğu söylenemez. Ülkemizdeki büyükbaş hayvanın (2009 yılı verilerine göre) % 0,24'üne sahip olan Siirt'te silajlık mısır üretimi ülke üretiminin % 0,09'u kadar olabilmektedir.

Şekil 31 : Siirt İli Mısır (Silajlık) Ekili Alanları, Üretimi ve Verimi

Kaynak: TÜİK

Silajlık mısır üretimi konusunda verimin sürekli olarak ülke ortalamasının altında olması sulı tarımla yetiştirilen bu ürünün yetiştiriciliğinin henüz yeterince öğrenilemediğini göstermektedir.

Siirt'in ilçelerinde öne çıkan ürünlere bakıldığında (2009 yılı verilerine göre) yine buğdayın Pervari dışındaki bütün ilçelerde üretimi en çok tercih edilen ürün olduğu görülür. Yani Siirt'teki baskın ürün Mardin ve Batman'da olduğu gibi yine buğdaydır.

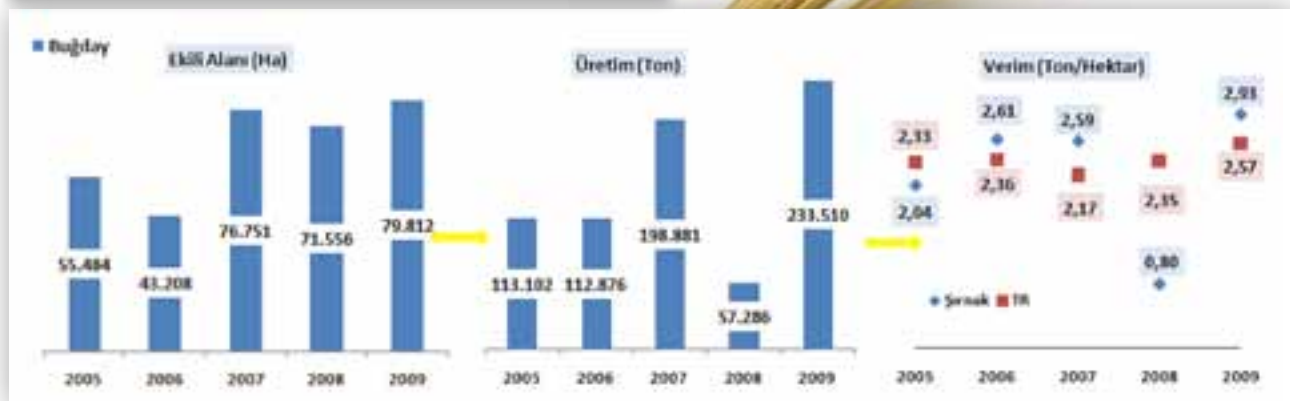
Şekil 32 : Şırnak ili Gruplarına Göre Tarla Bitkileri Ekili Alan ve Üretimi

Kaynak: TÜİK

Şırnak'ta tarla üretimi genel olarak tahıl üretimine dayanmaktadır. Buradaki tahıl üretiminde buğday, arpa ve dane mısır önemli yer tutar. Yukarıdaki tabloda tahıl ekilişinin 2005'ten 2009'a geldiğinde arttığı görülmektedir. Bu artışın 2008 yılı hariç tutulduğunda üretime de aynı şekilde yansdığı görülür. 2009 yılında Şırnak'taki tahıl üretimi son yıllardaki en üst seviyesine görerek ülke üretiminin % 0,81'ine ulaşır. Yem bitkilerinin ekili alanları pek değişmese de son üç yılda üretiminin gözle görülür şekilde arttığı görülür. Şırnak'ta yetiştirilen yem bitkileri burçak, fiğ ve yoncadır. Burada silajlık mısır ve korunganın pek rağbet etmediği görülür.

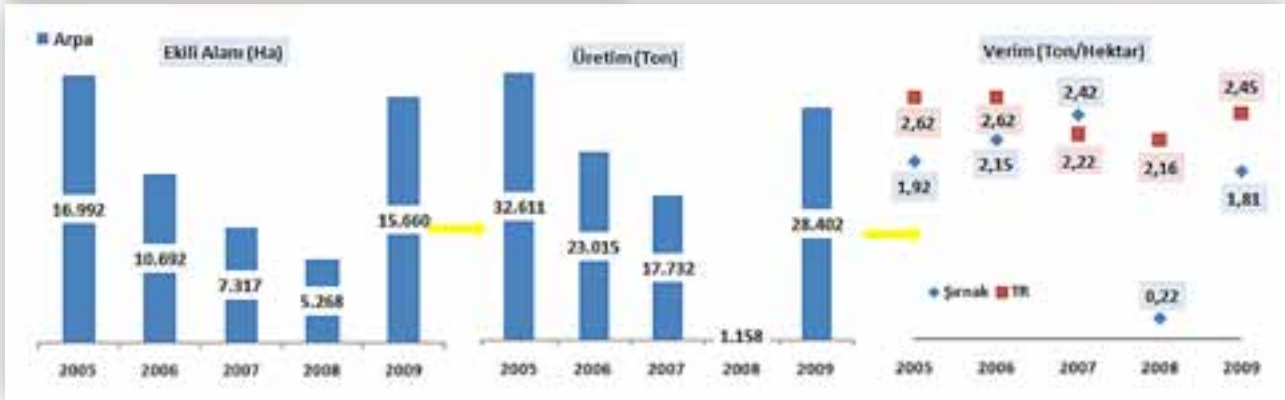
Şekil 33 : Şırnak İli Buğday Ekili Alanları, Üretimi ve Verimi

Kaynak: TÜİK

Şırnak'taki bütün ekili alanların (2009 verilerine göre) yaklaşık % 70'i buğday için ayrılmıştır. Yukarıdaki şekilde buğday ekili alanlarının genellikle artma eğiliminde olduğu görülmektedir. Bunun da yine 2008 yılı hariç tutulduğunda üretime yansıdığı anlaşılmaktadır. Birim alandan alınan buğday verimi açısından Şırnak'ın ülke ortalamasına göre daha iyi bir durumda olduğu da söylenebilir. Irak'ın ülkemizden un talebi sürdürdüğü müddetçe buğdayın bölgede en çok rağbet edilen ürün olmaya devam edeceği aşikârdır.

Şekil 34 : Şırnak İli Arpa Ekili Alanları, Üretimi ve Verimi

Kaynak: TÜİK

Şırnak'taki arpa ekili alanlarının ve üretiminin 2005 yılından başlayarak 2008'e kadar azaldığı ve bir anda 2009 yılında 2005 yılındaki seviyesine ulaştığı görülmektedir. Şırnak'ın kırmızı mercimek üretimi 2005 yılında ülke üretiminin % 3'ü iken 2009 yılında bu oran % 1'e kadar inmiştir. Bu azalış ekili alanlar ve üretim açısından aşağıdaki şekilde görülmektedir. Şırnak birim alandan alından arpa ve kırmızı mercimek veriminde genel olarak ülke ortalamasının altındadır.

Şekil 35 : Şırnak İli Kırmızı Mercimek Ekili Alanları, Üretimi ve Verimi

Kaynak: TÜİK

Şırnak'ın ilçelerindeki baskın ürünlere bakıldığında (2009 verilerine göre) Beytüşşebap, Güçlükonak ve Uludere dışındaki bütün ilçelerde buğdayın egemen ürün olduğu görülür.

Tablo 9 : Şırnak İlçeleri Yaygın Ürünlerin Ekim Alanı (Ha), Üretimi (Ton)

Şırnak İlçeleri	Ürün	Toplam Ekilen Alan	Toplam Üretim
Beytüşşebap	Buğday (Diğer)	239	218
	Yonca (Kuru Ot)	1.500	13.050
Cizre	Buğday (Diğer)	12.838	30.766
	Buğday (Durum)	11.056	28.964
Güçlükonak	Buğday (Diğer)	1.594	2.786
	Burçak (Yeşil Ot)	2.000	5.000
İdil	Buğday (Durum)	21.522	57.300
	Burçak (Yeşil Ot)	858	12.400
Merkez	Buğday (Diğer)	4.427	10.833
	Fiğ (Yeşil Ot)	500	10.000
Silopi	Arpa	9.257	17.742
	Buğday (Durum)	18.426	70.369
Uludere	Arpa	3.395	5.320
	Buğday (Diğer)	804	1.842

Kaynak: TÜİK

1.4.2 Sebze Bitkileri

Türkiye'deki sebze bahçelerinin % 1,7'sine sahip olan TRC3 bölgesinde sebze üretimi sahip olduğu alanlarla kıyaslanmayacak kadar azdır. Bunu bütün sebze türlerinde görmek mümkündür. Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere TRC3 bölgesi özellikle meyvesi yenen sebzelere yoğunlaşmış ancak bu sebze grubunda bile ancak ülke üretiminin (2009 verilerine göre) % 1,06'sını yakalayabilmiştir. Bütün sebzeleri birlikte ele alındığında aynı yıl bölgenin sebze üretimi % 0,93'te kalmıştır. Bu sayılar bölgenin sebze üretimi açısından % 45 daha az verimli olduğunu göstermektedir.

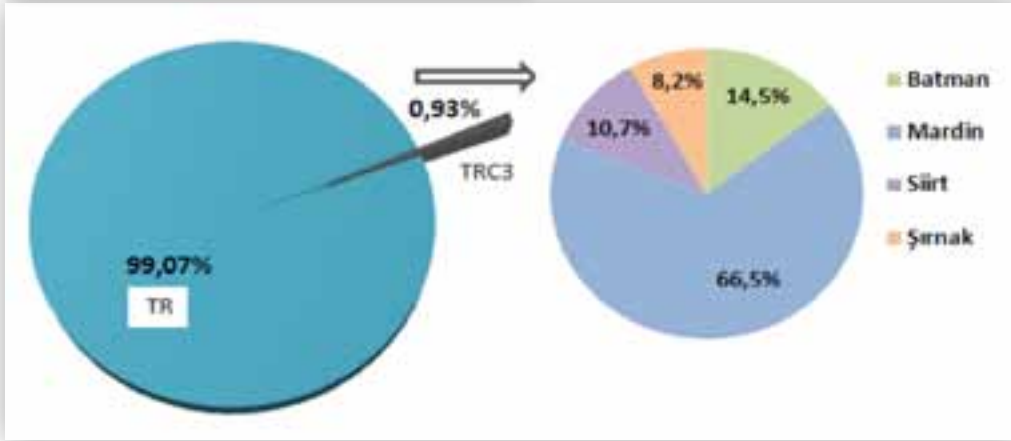
Tablo 10 : TR ve TRC3 Sebze Bitkilerinin Toplam Üretim Miktarları (2009, Ton)

Toplam Üretim		Batman	Mardin	Sırt	Şırnak	TRC3	TR	TRC3/TR (%)
Baklagil Sebzeler	Ton	300	610	37	52	999	828.094	0,12
Meyvesi Yenen Sebzeler	Ton	32.890	148.808	23.839	18.544	224.081	21.106.889	1,06
Soğansız-Yumru-Kök Sebzeler	Ton	319	2.839	261	299	3.718	970.780	0,38
Yapraklı Yenen Sebzeler	Ton	127	1.637	583	114	2.461	1.745.703	0,14
Diğer Sebzeler	Ton					0	197.111	0
Sebze Bitkileri	Ton	33.636	153.894	24.720	19.009	231.259	24.848.577	0,93

Kaynak: TÜİK

Sebze üretimi veriminin az olmasının en önemli nedenleri çoğunlukla üretimin günlük tüketime yönelik olmasından dolayı ekonomik değer yaratmanın hedeflenmemesi, bilinçli tarımın istenen düzeyde olmaması, seracılığın yaygın olmamasından dolayı sebze alanlarından kışın tam olarak istifade edilememesi olarak sıralanabilir.

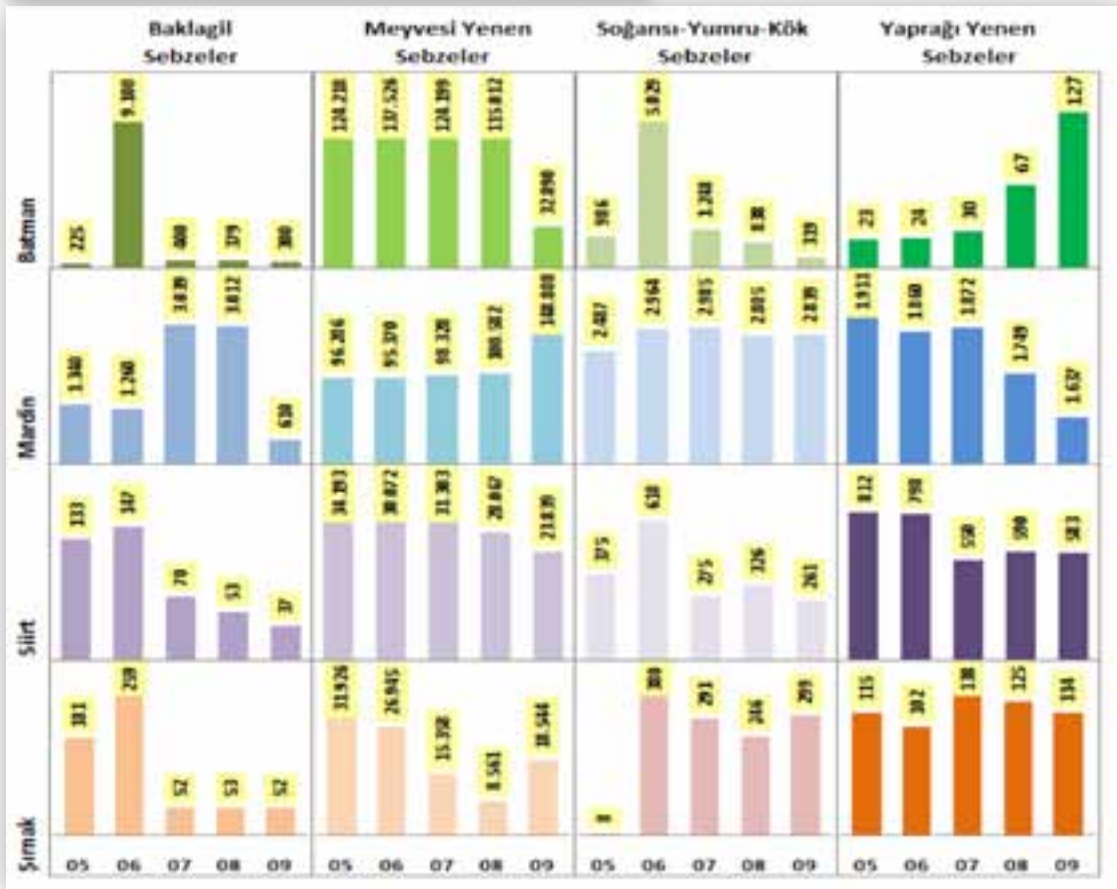
Şekil 36 : TRC3 Sebze Bitkileri Dağılımı (2009)

Kaynak: TÜİK

TRC3 bölgesinde sebzelerin üçte ikisi (2009 verilerine göre) Mardin'de yetiştirilmektedir. Birim hektardan alınan sebze miktarında Batman 33,8 tonla en iyi durumdaki il iken Mardin (16,6 ton/hektar), Siirt(16,4 ton/hektar) ve Şırnak'ın (14,6 ton/hektar) verimleri birbirine yakındır. Aşağıdaki şekilde Batman'da baklagil ve yumru-kök sebzelerin pek üretilmediği, meyvesi yenen sebzelerin üretiminin önemli bir yer tuttuğu ve yaprağı yenen sebzelerin de üretiminin arttığı görülmektedir.

Şekil 37 :TRC3 İlleri Gruplarına Göre Sebze Üretimi (Ton)

Kaynak: TÜİK

Mardin'de yaprağı yenen sebzeler dışındaki sebzelerin üretimlerinin korunduğu görülmektedir. Baklagil sebzelerin üretimi Siirt ve Şırnak'ta azalırken bu iki ilde yine meyvesi yenen sebzelerin çoğunlukla üretildiği görülmektedir. Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere 2009 verilerine göre taze fasulye üretimi bölgemizde yaygın olmamakla birlikte büyük bölümü Mardin'de yetiştirilmektedir. Havuç, sarımsak ve turp gibi yumru kök sebzeler de yine aynı şekilde bölgemizde ciddi sayılabilecek bir miktarda üretilmemekle birlikte yine Mardin'e yoğunlaşmışlardır. Bu sebze grubunda bulunan taze soğanın bölgemizdeki üretimin yarıdan fazlası Mardin'de olmakla birlikte Siirt, Şırnak ve Batman'da da kısmen yetiştirilmektedir.

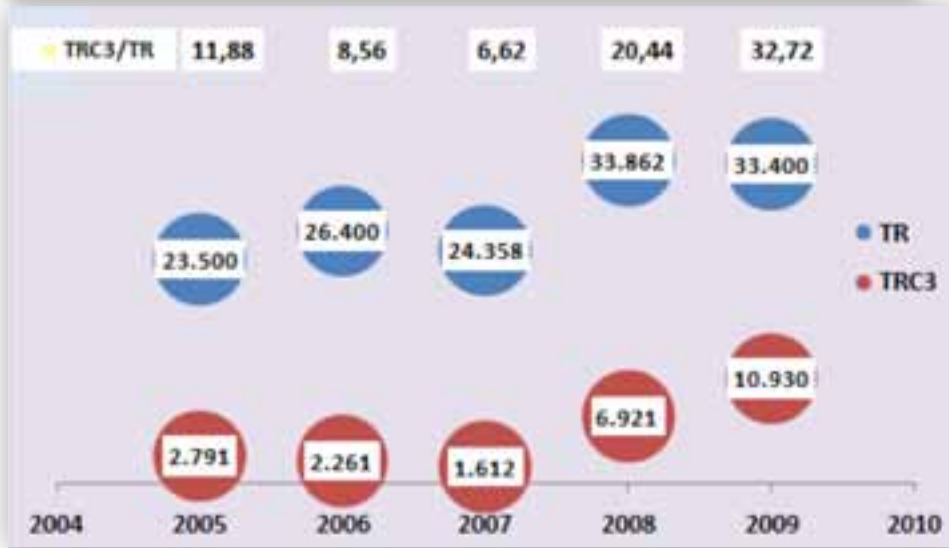
Tablo 11 : TRC3 Sebze Üretimi (Ton) ve TR Üretimi İçindeki Payları (2009)

Toplam Üretim	Mardin	Batman	Siirt	Şırnak	TRC3	TR	TRC3/TR (%)
Baklagil Sebzeler	610	300	37	52	999	828.094	0,12
Fasulye (Taze)	610	300	37	52	999	603.653	0,17
Meyvesi Yenen Sebzeler	148.808	32.890	23.839	18.544	224.081	21.106.889	1,06
Acur	6.588	3.750	500	92	10.930	33.400	32,72
Balkabağı				41	41	82.552	0,05
Bamya	79	10		8	97	38.432	0,25
Biber (Dolmalık)	1.612	1.368	319	96	3.395	384.273	0,88
Biber (Salçalık)	11			28	39	700.038	0,01
Biber (Sivri)	2.499	885	1.116	146	4.646	752.692	0,62
Domates (Salçalık)	1.520			187	1.707	3.539.611	0,05
Domates (Sofralık)	12.166	2.220	7.530	7.398	29.314	7.205.961	0,41
Hıyar (Sofralık)	10.805	240	1.040	473	12.558	1.582.396	0,79
Hıyar (Turşuluk)	4		180	18	202	152.614	0,13
Kabak (Sakız)	712		150		862	307.419	0,28
Karpuz	87.608	12.310	3.100	6.442	109.460	3.810.205	2,87
Kavun	18.420	5.516	8.339	3.423	35.698	1.679.191	2,13
Patlıcan	6.784	6.591	1.565	192	15.132	816.134	1,85
Soğans-Yumru-Kök Sebzeler	2.839	319	261	299	3.718	970.780	0,38
Havuç	1.275				1.275	593.628	0,21
Sarımsak (Taze)	65	1	21	14	101	22.229	0,45
Soğan (Taze)	1.071	318	240	249	1.878	169.271	1,11
Turp (Kırmızı)	428			36	464	141.505	0,33
Yaprağı Yenen Sebzeler	1.637	127	583	114	2.461	1.745.703	0,14
İspanak	243	1	508		752	225.343	0,33
Lahana (Beyaz)	254			19	273	507.655	0,05
Lahana (Karayaprak)		1			1	83.487	0,00
Marul (Göbekli)	460		33	19	512	233.552	0,22
Marul (Kıvrık)	231		25	5	261	141.569	0,18
Maydanoz	196	100	17	71	384	58.145	0,66
Nane	80				80	10.998	0,73
Pazı	103				103	6.396	1,61
Roka		25			25	3.592	0,70
Tere	70				70	2.143	3,27
Diğer Sebzeler						197.111	0,00

Kaynak: TÜİK (TR' de yetişip TRC3'de yetişmeyen ürünler tabloda gösterilmemiştir.)

Yaprağı yenen sebzeler içinde tere, pazı, nane ve maydanoz dışındakilerin bölgemizde üretilmediği görülmektedir. Bölgemizdeki sebze üretiminin, acur istisna olmak üzere, günlük tüketime ve bölge şehirleri pazarlarına yönelik olduğu söylenebilir. Bu sebzeciliğin henüz geçime dayalı tarımsal bir faaliyet olarak görülmediğini göstermektedir. Meyvesi yenen sebzelerden kavun ve karpuz yine Mardin'e yoğunlaşmak üzere bölgede üretim konusunda rağbet görmektedir. Bölgenin genel olarak 7-8 ay sıcak olması bu tür ürünlerin rağbet görmesine yol açmaktadır. Domates, patlıcan, biber ve hıyarın yine günlük tüketime yönelik olarak bölgenin bütün illerinde yetiştirildiği görülmektedir.

Şekil 38 : TRC3 ve TR Acur Üretimi (Ton) ve TRC3 Üretiminin TR İçindeki Payı (Yüzde)

Kaynak: TÜİK

Yukarıdaki şekilde acur üretiminin yıllara göre değişimi gösterilmiştir. 2008 ve 2009 yıllarında acurun ülke piyasasının %20-30'una tekabül edecek şekilde yetiştirildiği görülmektedir. Aşağıdaki şekilde de karpuz üretiminin yıllara göre değişimi görülmektedir. 2005 yılından bu yana bölgemizde hem karpuz üretiminde hem de ülke üretimi içindeki payında azalma meydana gelmiştir.

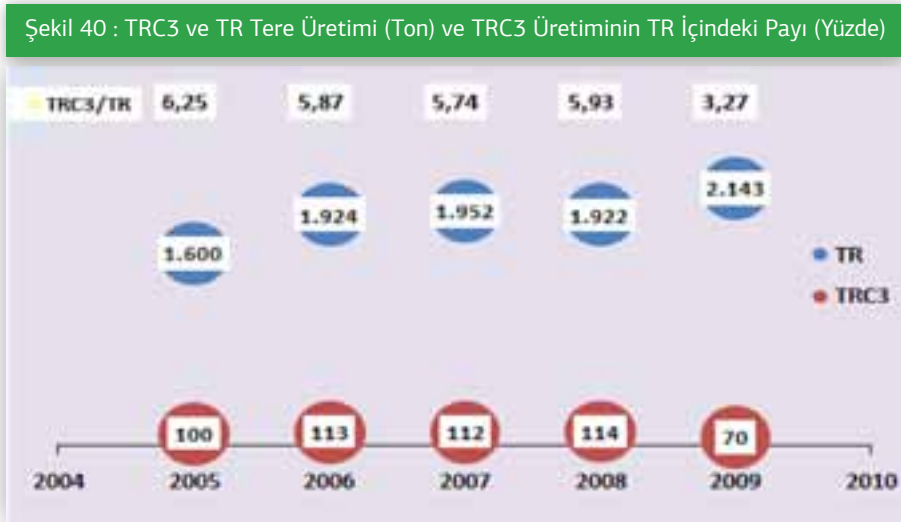
Şekil 39: TRC3 ve TR Karpuz Üretimi (Ton) ve TRC3 Üretiminin TR İçindeki Payı (Yüzde)

Kaynak: TÜİK

Tere üretimi 2005 yılında 100 ton ile ülke üretiminin %6,25'ini karşılarken 2008 yılına kadar üretimdeki payını korumuş, 2009 yılında da üretimi 70 tona, ülke üretimi içindeki payı da %3,27 düşmüştür.

Kaynak: TÜİK

Aşağıdaki tabloda bazı sebzelerin iller bazında yıllara göre üretim ve üretim payları gösterilmiştir. Buna göre 2005'ten bu yana acur üretiminin Batman, Mardin ve Şırnak'ta arttığı, Siirt'te azalışı görülmektedir. Ispanak Mardin ve Siirt'te yoğunlaşmış ve 2005'ten bu yana Siirt'teki üretimi kısmen Mardin'deki üretimi de büyük oranda azalmıştır. Karpuz ve kavunun bölgedeki dört ilde yetiştirildiği, özellikle Batman ve Şırnak'taki üretimlerinin dramatik bir şekilde azaldığı görülmektedir.

Tablo 12 : TRC3 Bölgesinde Bazı Sebzelerin Yıllara Göre Üretimi ve TR Üretimi İçindeki Payı

Yıllar	Üretim Miktarı (Ton)					TR Üretimi İçindeki Payı (%)				
	2005	2006	2007	2008	2009	2005	2006	2007	2008	2009
Acur										
Batman	1.000	4		5.355	3.750	4,26	0,02	0	15,81	11,23
Mardin	826	1.287	1.077	974	6.588	3,51	4,88	4,42	2,88	19,72
Siirt	880	880	440	500	500	3,74	3,33	1,81	1,48	1,50
Şırnak	85	90	95	92	92	0,36	0,34	0,39	0,27	0,28
Ispanak										
Mardin	672	396	342	296	243	0,28	0,16	0,15	0,13	0,11
Siirt	655	686	472	502	508	0,28	0,28	0,2	0,22	0,23
Karpuz										
Batman	73.200	79.760	67.760	68.844	12.310	1,84	2,1	1,78	1,72	0,32
Mardin	43.955	42.410	42.220	43.960	87.608	1,11	1,11	1,11	1,1	2,3
Siirt	6.000	6.000	5.300	1.380	3.100	0,15	0,16	0,14	0,03	0,08
Şırnak	10.929	9.395	7.282	3.358	6.442	0,28	0,25	0,19	0,08	0,17
Kavun										
Batman	17.290	25.390	20.125	18.423	5.516	0,95	1,44	1,21	1,05	0,33
Mardin	22.125	21.976	18.970	19.000	18.420	1,21	1,24	1,14	1,09	1,10
Siirt	10.340	10.840	11.640	11.250	8.339	0,57	0,61	0,7	0,64	0,5
Şırnak	16.740	14.495	4.902	1.919	3.423	0,92	0,82	0,3	0,11	0,2
Tere										
Mardin	100	110	110	110	70	6,25	5,72	5,64	5,72	3,27

Kaynak: TÜİK (Sebzelerde, birden fazla ekilişlerin yarattığı mükerrer alanlardan dolayı, ürün ekiliş alanları verilememektedir. Sebze üretimine, örtü altı üretimi de dâhildir.)

Aşağıdaki tabloda sebzelerin (2009 yılı verilerine göre) en az % 80'inin yetiştirildiği ilçeler gösterilmiştir. Batman Merkez ilçesinde patlıcan üretimi önemli yer tutarken, Kozluk biber, fasulye ve rokanın en çok üretildiği bununla birlikte domates, soğan, patlıcan, kavun ve karpuzun yetiştirildiği önemli bir sebze üretim merkezi olarak göze çarpar. Mardin'de de sebze üretimi açısından Mardin Merkez, Kızıltepe, Midyat ve Savur'un önemli olduğu görülmektedir. Acur, banya, sivri biber, domates (sofralık ve salçalık), havuç, sofralık hıyar, kabak, karpuz, kavun, marul, maydanoz, nane, pazı, sarımsak, soğan, tere ve turp bölge üretimi açısından bu ilçelerde en çok üretilen sebzelerdendir. Mardin'in genel olarak sebze üretimi açısından bölgedeki baskın konumuna daha önce değinilmişti. Siirt'te merkez ilçeye birlikte Kurtalan ve Eruh, Şırnak'ta da merkez ilçeye birlikte Beytüşşebap ve Cizre sebze üretimi açısından öne çıkmaktadır.

Şekil 41 : TRC3'te Yetişen Sebzelerin Üretim Miktarına Göre Pareto Tablosu (2009)

İlçe	Ürün																					
	Batman Merkez	Gercüş	Hasanköy	Kozluk	Sason	Mardin Merkez	İdli	Kızıltepe	Dargeçit	Derik	Mazıdağ	Midyat	Nusaybin	Savur	Yeyli	Siirt Merkez	Kurtalan	Eruh	Şırnak Merkez	Beytüşşebap	Cizre	
Acur	1.750											6.000										
Balkabağı																			12	24		
Banya			10	60									13									
Biber (Dolmalık)			1.125	165	975	340							113									
Biber (Salçalık)								11											12	18		
Biber (Sivri)			625	990	400								450	330	760	300						
Domates (Salçalık)														1.500								
Domates (Sofralık)			1.800	5.500	6.000	1.800						870	1.500		5.040	1.800						
Fasulye (Taze)			300										48	32							30	
Havuç					480	420						375										
Hıyar (Sofralık)					2.010	945			815			6.240						425				
Hıyar (Turguluk)																						
İspanak					168																	
Kabak (Sekt)					360	260																
Karpuz				12.250	12.150	48.800	16.500															
Kavun				5.500	6.480	2.400	2.700	5.000							4.305	4.000						
Lahana (Beyaz)					122					40		77										
Marul (Göbekli)					150	50						211										
Marul (Kıvrık)												226										
Maydanoz			100		21							123									68	
Nane												80										
Patlıcan	1.300	660	2.295	3.000	1.700						750					800						
Pazı					98																	
Roka			25																			
Sarımsak (Taze)												50				21						10
Soğan (Taze)			300	450	180							123	144		240						131	
Tere												70										
Turp (Kırmızı)					112	300																

Kaynak: TÜİK

1.4.3 Meyve Bitkileri

TRC3 bölgesinin iklimi meyve üretimi için uygun olsa da meyvecilik olması gereken noktada değildir. Bölgede tarım alanlarının sadece % 7,4'ü meyvecilik için ayrılmıştır. Ülkemizde tarım alanlarının % 12'sinin meyvecilik için ayrıldığı göz önüne alındığında bölgemizde meyveciliğin bu anlamda yeterince önemsenmediği anlaşılmaktadır.

Tablo13 : TR ve TRC3 Meyve Bitkilerinin Toplam Alanları (2009, Hektar)

Toplam Ekilen Meyve Alanı	Batman	Mardin	Siirt	Şırnak	TRC3	TR	TRC3/TR (%)
İçecek Bitkileri Ha					0	75.851	0,00
Sert Kabuklular Ha	1.349	1.211	18.357	24	20.941	918.862	2,28
Taş Çekirdekliiler Ha	221	186	66	15	487	248.854	0,20
Turunçgiller Ha					0	114.785	0,00
Üzüm Ve Üzümsüler Ha	4.839	17.738	4.962	1.233	28.772	568.906	5,06
Yumuşak Çekirdekliiler Ha	156	82	135	90	463	188.753	0,25
Zeytin Ha	153	1.923		59	2.135	778.413	0,27
Meyve Bitkileri Ha	6.719	21.140	23.518	1.419	52.797	2.894.423	1,82

Kaynak: TÜİK

Bölgemizdeki meyve alanlarının ülkemizdeki meyve alanları içindeki payı % 1,82'dir. Üretim konusunda da alanın ülkedeki üretimle paralel bir şekilde kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü bölgedeki meyve üretimi de ülke üretimi içinde % 0,98'lik bir paya sahiptir. Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere TRC3 bölgesi özellikle üzüm ve üzüksü meyveler ile sert kabuklu meyveler konusunda geliştiği ve ülke üretimi içinde önemli bir paya sahip olduğu söylenebilir. Verim konusunda bölgemizin neden bu kadar geride olduğu araştırılmaya değerdir.

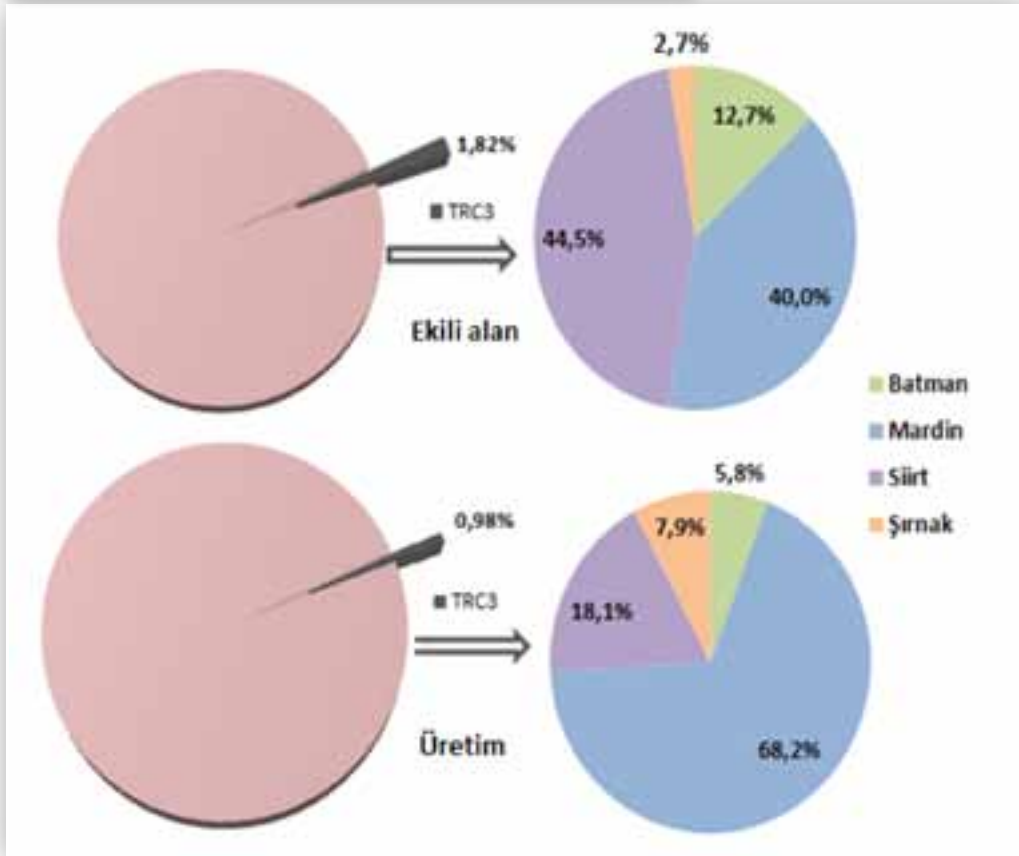
Tablo 14 : TR ve TRC3 Meyve Bitkilerinin Toplam Üretim Miktarları (2009, Ton)

Toplam Üretim	Batman	Mardin	Siirt	Şırnak	TRC3	TR	TRC3/TR (%)
İçecek Bitkileri Ton					0	1.103.340	0,00
Sert Kabuklular Ton	917	1.761	12.370	377	15.425	875.634	1,76
Taş Çekirdekliiler Ton	365	1.564	311	230	2.470	2.117.933	0,12
Turunçgiller Ton					0	3.513.772	0,00
Üzüm Ve Üzümsüler Ton	8.003	109.412	17.659	11.257	146.331	5.310.651	2,76
Yumuşak ÇekirdekliilerTon	693	839	634	1.593	3.759	3.280.082	0,11
Zeytin Ton		3.254		3	3.257	1.290.654	0,25
Meyve Bitkileri Ton	9.978	116.830	30.974	13.460	171.242	17.492.066	0,98

Kaynak: TÜİK

Aşağıdaki şekil detaylı incelendiğinde meyve üretimi konusunda Mardin bölgede % 40'lık bir alana sahip iken üretimdeki payı % 68,2'ye çıkmaktadır. Siirt meyve alanı açısından %44,5'lik bir alana sahip iken üretimdeki payı % 18,1'e düşmektedir. İllerde yetişen meyvelerin farklı olmalarından dolayı birim alandan alınan üretimlerinin de farklı olması bu farklılığın oluşmasında önemli etkenlerden biridir. Ayrıca Siirt'te son yıllarda artan fıstık ekimi ile henüz meyveye durmamış birçok alanın mevcut olması da önemlidir. Birkaç yıl sonra bu ağaçların fıstık vermeye başlamasıyla birlikte oluşacak yeni verilerin daha bilgilendirici olacağı kesindir.

Şekil42 : TRC3 Meyve Bitkileri Alan ve Üretim Dağılımı (2009)

Kaynak: TÜİK

Benzer bir durum Batman ile Şırnak arsında da görülmektedir. Şırnak % 2,7'lik bir alana sahipken meyve üretiminin % 7,9'unu gerçekleştirirken, Batman meyve alanlarının % 12,7'sine sahip ve aynı zamanda üretimde % 5,8'lik bir paya sahiptir.

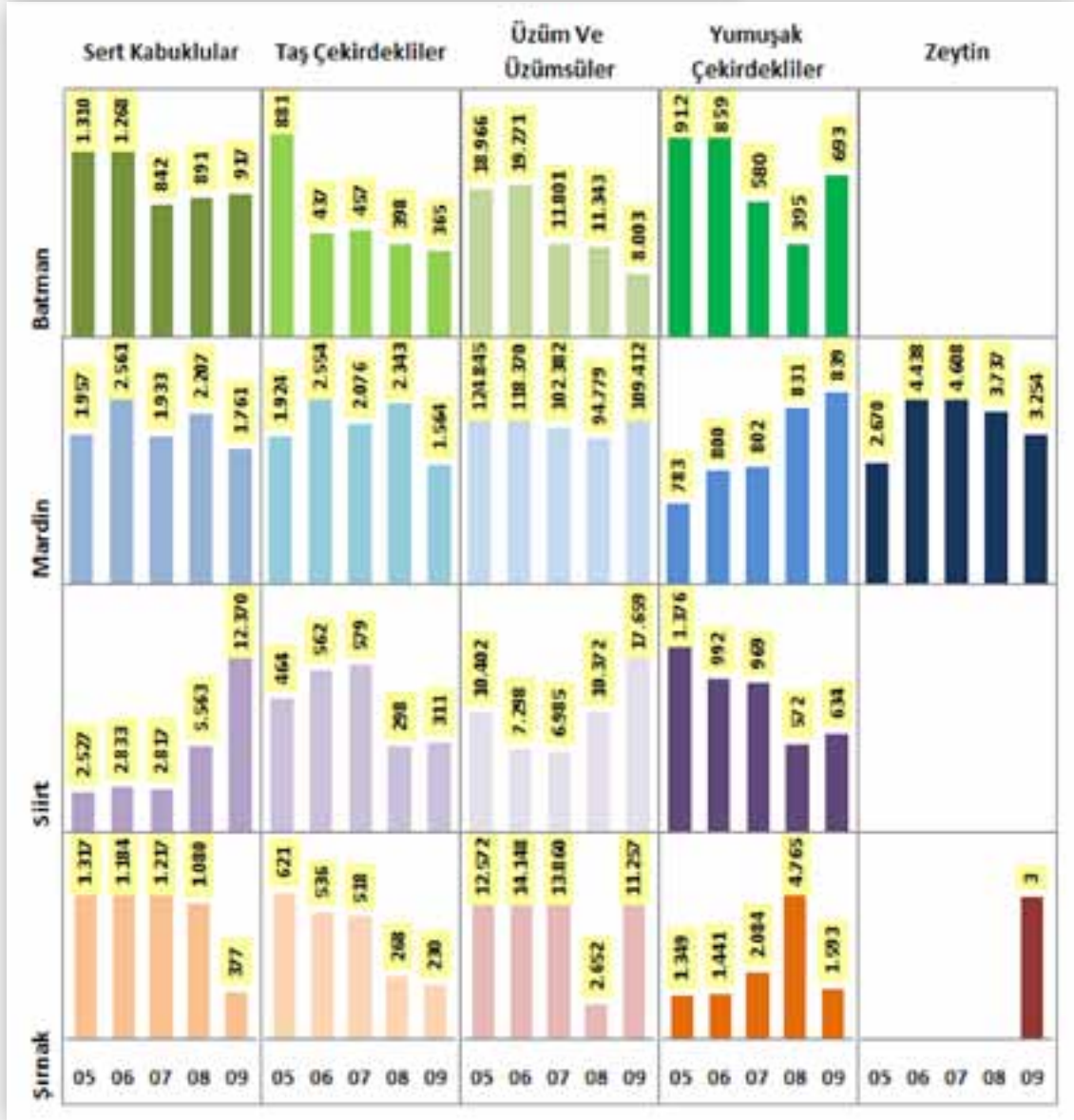
Gruplarına göre meyve üretimleri incelendiğinde ülke üretimi içinde % 0,25'lik az bir paya sahip olan Mardin'de toplanmış zeytin üretimi göze çarpmaktadır. Zeytin bölgede Mardin dışında Şırnak'ta 2009 yılında 3 tonluk bir üretimle başlamış görünmektedir.

Sert kabuklu meyvelerde en önemli gelişmenin Siirt'te olduğu görülmektedir. Burada sert kabuklu meyve üretimi son beş yılda beş katına çıkmıştır. Bunda son yıllarda artan fıstık ağaçlandırma çalışmalarının payı büyüktür.

Taş çekirdekli meyveler, üzüm ve üzüksümler ile yumuşak çekirdekli meyveleri bölge genelinde üretim konusunda rağbet gördüğü söylenebilir. Bölgede 2005 ile 2009 yılları arasında sert kabuklu, taş çekirdekli ve üzüksü meyvelerin üretimi artarken zeytin ve yumuşak çekirdekli meyvelerin üretiminde azalma görülmektedir.

Şekil 43 :TRC3 İlleri Gruplarına Göre Meyve Üretimi (Ton)_2005-2009

Kaynak: TÜİK

Bölgede üretimi yapılan sert kabuklular fıstık, badem ve cevizdir. Siirt 2009 yılı itibariyle ülke fıstık üretiminin yaklaşık % 15'ini karşılamaktadır. Fıstığın önemli bir çeşidi olan Siirt fıstığının Siirt'teki üretiminin önümüzdeki yıllarda artması beklenmektedir. Şırnak'ta az da olsa yetiştiriciliği yapılan bademin bölgenin diğer üç ilinde önemli miktarlarda üretimi yapılmaktadır. TRC3 bölgesinin dört ilinde de üretimi yapılan cevizin 2009 yılı verilerine göre ülkedeki üretiminin % 0,81'ini karşıladığı ve bu konuda hala önemli bir potansiyel olduğu söylenebilir. Kuru bölgelerde nasıl Siirt fıstığı bir üretim artışı gösteriyorsa sululu arazilerde de cevizle benzer bir artış yakalanabilir.

Taş çekirdekli meyveler içinde erik, zerdali ve kirazın bölgede öne çıktığı görülüyor. Bu meyvelerin uygun iklim şartlarında ekonomik değer açısından önemli olduğundan yetiştirilebilecek alanlarda üretimlerinin artırılması önemlidir.

Tablo 15: TRC3 Meyve Üretimi (Ton) ve TR Üretimi İçindeki Payları (%) (2009)

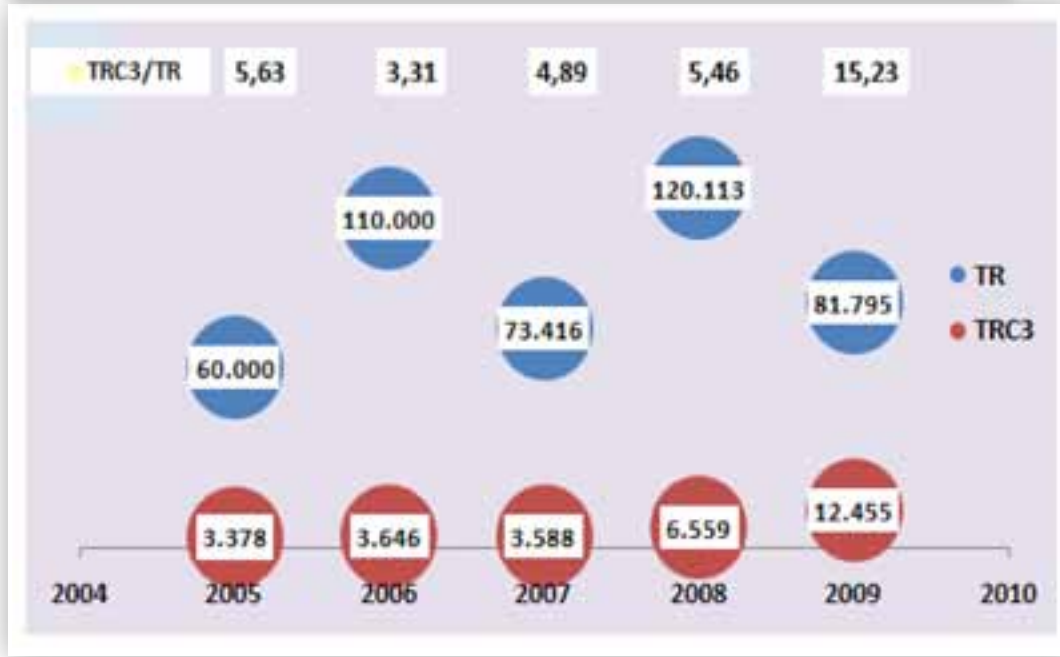
Toplam Üretim	Mardin	Batman	Siirt	Şirnak	TRC3	TR	TRC3/TR (%)
Sert Kabuklular	1.761	917	12.370	377	15.425	875.634	1,76
Antep Fıstığı	603	311	11.513	28	12.455	81.795	15,23
Badem	686	409	353	91	1.539	54.844	2,81
Ceviz	472	197	504	258	1.431	177.298	0,81
Taş Çekirdekli	1.564	365	311	230	2.470	2.117.933	0,12
Erik	290	88	101	163	642	245.782	0,26
Kayısı	311	107	69	16	503	660.894	0,08
Kiraz	681	35	38	5	759	417.694	0,18
Seftali (Diğer)	131	86	103	45	365	502.252	0,07
Seftali (Nektarin)	27				27	44.967	0,06
Vişne	80	26		1	107	192.705	0,06
Zerdali	44	23			67	34.470	0,19
Üzüm Ve Üzümsü	109.412	8.003	17.659	11.257	146.331	5.310.651	2,76
Çilek	5	75	1		81	291.996	0,03
Dut	403	35	610	131	1.179	67.986	1,73
İncir	700	97	403	146	1.346	244.351	0,55
Nar	758	90	1.685	268	2.801	170.963	1,64
Trabzon Hurması	4		17		21	25.281	0,08
Üzüm (Kurutmaklık- Çekirdekli)	42.093	3.714	125	18	45.950	402.094	11,43
Üzüm (Kurutmaklık- Çekirdeksiz)		1		1	2	1.129.893	0,00
Üzüm (Sofralık- Çekirdekli)	64.359	3.961	14.818	10.693	93.831	1.695.307	5,53
Üzüm (Sofralık- Çekirdeksiz)		30			30	561.538	0,01
Üzüm (Şaraplık)	1.090				1.090	475.888	0,23
Yumuşak Çekirdekli	839	693	634	1.593	3.759	3.280.082	0,11
Armut	361	301	325	173	1.160	384.244	0,30
Ayva	36	26	57	17	136	96.282	0,14
Elma (Amasya)	24			1.008	1.032	240.706	0,43
Elma (Diğer)	329	228	252	206	1.015	273.329	0,37
Elma (Golden)	68	128		142	338	788.678	0,04
Elma (Grannysmith)				1	1	73.054	0,00
Elma (Starking)	21	10		46	77	1.406.598	0,01
Zeytin	3.254			3	3.257	1.290.654	0,25
Zeytin (Sofralık)	3.253			3	3.256	460.013	0,71
Zeytin (Yağlık)	1				1	830.641	0,00

Kaynak: TÜİK (TR' de yetişip TRC3'de yetişmeyen ürünler tabloda gösterilmemiştir.)

Batman'da çok az da olsa çilek üretiminin yapıldığı görülüyor. Dut ekonomik olarak pazarlara satışı zor bir meyve olmakla birlikte günlük tüketime yönelik olarak bölgede yetiştirilmektedir. İncir de aynı şekilde günlük tüketime yönelik olarak yoğunlukla Mardin ve Siirt'te olmak üzere bölgede yetiştirilmektedir. Zivzik narı Siirt'te bazı özel alanlarda yetişen markalaşmış özel bir üründür. Bölgede özellikle Siirt için önemli bir meyve olan narın diğer illerde de kısmen yetiştiği görülmektedir. Üzüm bölgede yaygın bir üretim alanına sahip, bölge ekonomisine kayıt dışı da olsa önemli katkılar sağlayan, halkın günlük meyve tüketiminde kayda değer bir yer tutan önemli bir üründür. Üzüm üretiminin özellikle Mardin'de yoğunlaştığı görülmektedir.

Şekil 44 : TRC3 ve TR Antep Fıstığı Üretimi (Ton) ve TRC3 Üretiminin TR İçindeki Payı (Yüzde)

Kaynak: TÜİK

Yukarıdaki şekilde ülkemizdeki ve bölgemizdeki sert kabuklu fıstık üretiminin yıllara göre değişimi görülmektedir. 2005 yılına göre fıstık üretimi ülkemizde % 30 kadar artarken neredeyse dört katına çıktığı görülmektedir. Aşağıdaki şekilde de bölgemizdeki badem üretiminin çok az arttığı buna mukabil ülke üretimi içindeki payının azaldığı görülmektedir.

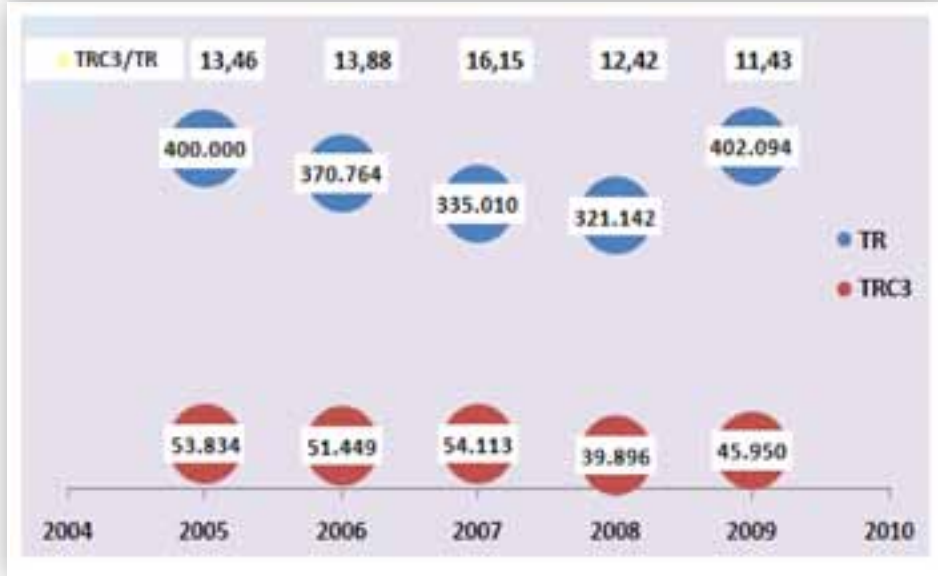
Şekil 45 : TRC3 ve TR Badem Üretimi (Ton) ve TRC3 Üretiminin TR İçindeki Payı (Yüzde)

Kaynak: TÜİK

Özellikle Mardin'de yoğunlaşan kurutmalık çekirdekli üzüm üretiminin 2005'ten sonra azaldığı ve bölgenin ülke üretimi içindeki payının da azaldığı görülmektedir.

Şekil 46: TRC3 ve TR Kurutmalık-Çekirdekli Üzüm Üretimi (Ton) ve Üretim İçindeki Payı (%)

Kaynak: TÜİK

Batman'daki fıstık üretimi 2005'ten sonra azalırken, Mardin'deki üretim kısmen artmış, Siirt'teki üretim ise neredeyse beş katına çıkmıştır. Bölgemizde badem üretimi gittikçe azalmaktadır. Şırnak'ta yeni bir ürün olan elmanın üretimi bin tonun üzerine çıkmıştır. Aşağıdaki tabloda bölgede üretimi önemli görülen ürünlerin il ve yıllar itibariyle değişimi görülmektedir.

Tablo 16 : TRC3 Bölgesinde Bazı Meyvelerin Yıllara Göre Üretimi ve TR Üretimi İçindeki Payı

Yıllar	Üretim Miktarı (Ton)					TR Üretimi İçindeki Payı (%)				
	2005	2006	2007	2008	2009	2005	2006	2007	2008	2009
Antep Fıstığı										
Batman	556	526	462	360	311	0,93	0,48	0,63	0,3	0,38
Mardin	582	607	646	556	603	0,97	0,55	0,88	0,8	0,74
Siirt	2.175	2.472	2.438	5.205	11.513	3,63	2,25	3,32	4,33	14,08
Badem										
Mardin	862	860	807	775	685	1,92	1,99	1,59	1,47	1,25
Şırnak	124	137	113	106	91	0,28	0,32	0,22	0,2	0,17
Elma (Amasya)										
Şırnak		2	4	1.443	1.008	0	0	0	0,72	0,42
Nar										
Siirt	3.159	603	685	3.494	1.685	3,95	0,66	0,64	2,73	0,99
Şırnak	203	200	1.057	829	268	0,25	0,22	0,99	0,65	0,16
Üzüm (Kurutmalık- Çekirdekli)										
Batman	330	330	9.102	4.815	3.714	0,08	0,09	2,72	1,50	0,92
Mardin	47.311	44.064	37.976	35.038	42.093	11,83	11,88	11,34	10,91	10,47
Üzüm (Sofralık- Çekirdekli)										
Batman	17.900	18.120	2.170	6.173	3.961	1,12	1,16	0,15	0,41	0,23
Mardin	75.003	72.245	62.183	57.602	64.359	4,69	4,62	4,18	3,87	3,80
Siirt	7.040	6.480	5.511	6.162	14.818	0,44	0,41	0,37	0,41	0,87

Kaynak: TÜİK

Aşağıdaki şekilde meyvelerin ilçelere göre pareto tablosu gösterilmiştir. Genel olarak Mardin ve Siirt'te daha çok yoğunlaşma olduğu görülmektedir.

Tablo 17: TRC3'te Yetişen Meyvelerin Üretim Miktarına(Ton) Göre Pareto Tablosu (2009)

Ürün	İlçe																					
	Antep Fıstığı	Armut	Ayva	Badem	Ceviz	Dut	Elma	Erik	İncir	Kayısı	Kiraz	Nar	Şeftali	Trabzon Hurması	Üzüm (Kurutmalık-Çekirdekli)	Üzüm (Sofralık-Çekirdekli)	Üzüm (Sofralık-Çekirdeksiz)	Üzüm (Şaraplık)	Viyane	Zerdali	Zeytin (Sofralık)	
Beşiri							81			36										8	9	
Gercüş		118		315											3.712	3.585						
Hasankeyf																	25				2	
Kozluk		55																				
Sason		66	26		120			36														12
Mardin Merkez		126	22	289	70	173		167	172	86	330										54	
Dargeçit									98						8.580	4.280						1
Derik				57	83			76								7.235						2.429
İdil																10.000						
Kızıltepe		59			67	64		47	149	51	380	32				4.648						528
Mazıdağı		66		75	75						50					4.725						
Midyat															15.989	14.544						
Nusaybin				63				32	43				36			3.770						22
Ömerli															4.600			1.005				
Savur		41			121	214	17	58	85	204		73			5.272	15.383				13	13	
Yeşilli				83					50	81						3.826						8
Siirt Merkez	2.581	226	57				109	84	109	45		81										
Eruh	5.888			328	67	350					250	525										
Kurtalan	2.048						125						22			6.500						
Pervari		75				198						420	17									
Şirvan					430							707										
Şırnak Merkez		126	17	69			163	141					27									
Güçlükönak									61			216										
Beytüşşebap					105																	
Uludere					89	81	1.114		36													

Kavnak TÜİK

Batman'da üzüm üretiminde Gercüş, ceviz üretiminde Sason göze çarpmaktadır. Mardin'in neredeyse bütün ilçelerinde çeşitli meyvelerin yoğunlaştığı görülüyor. Merkez ilçede kiraz, kayısı, erik ve vişne, Dargeçit'te üzüm, Derik'te zeytin ve üzüm, İdil'de üzüm, Kızıltepe'de incir, nar ve üzüm, Mazıdağı, Midyat, Yeşilli ve Savur'da üzüm, Nusaybin'de zerdali ve üzüm, Ömerli' de özellikle şaraplık üzüm belli başlı meyvelerdir. Siirt merkez ilçede fıstık başta olmak üzere, armut, ayva ve şeftali, Eruh'ta yine fıstık başta olmak üzere badem, dut ve incir, Kurtalan'da fıstık ve üzüm, Pervari'de nar ve Trabzon hurması ve Şirvan'da nar ve ceviz önemli meyveler olarak göze çarpmaktadır. Şırnak merkez ilçede elma, Güçlükönak'ta nar, Beytüşşebap'ta ceviz ve Uludere'de elma bölge içi itibarıyla önemli miktarlarda üretilmektedir.

1.5 Seracılık

Tarımda bitkisel üretimi sürekli kılmak ve doğal yetiştirme dönemleri dışında bitkisel tüketimi karşılamak amacıyla başvurulan bir yöntem olan seracılık ülkemizde özellikle Akdeniz ve Ege bölgelerinde yoğunlaşmış bulunmaktadır. Örtü altı üretimi olarak da adlandırılan seracılığın bu bölgelerde yaygınlaşmasının en önemli nedeni kışın diğer bölgelere göre daha ılıman geçmesidir. Kış mevsiminin ılıman olması yaz aylarındaki koşullara ulaşmak için daha az ısıtma maliyeti avantajı oluşturduğundan doğal olarak da seracılığa zemin hazırlamaktadır. Bu uygun koşulları liman ve havayolu ulaşımı imkânlarıyla birleştiren Akdeniz ve Batı Ege illeri bu bakımdan ilerlemiş bulunmaktadır.

Tablo 18: TR Düzey2 Alt Bölgeleri Sera Alanları (Dekar)_2008

Düzey2	TR62	TR61	TR32	TR63	...	TRC3	...	TR72	TRB2	TRC1	TRA2	TR
Toplam Sera Alanı	260.541	198.432	35.477	12.305	...	72	...	59	54	46	9	531.673
Cam Sera	6.079	69.166	6.714	9	...	0	...	0	0	8	0	82.050
Plastik Sera	67.743	105.281	18.805	528	...	72	...	2	7	38	0	202.625
Yüksek Tünel	32.011	17.379	5.252	1.769	...	0	...	57	47	0	9	65.792
Alçak Tünel	154.708	6.606	4.706	9.999	...	0	...	0	0	0	0	181.206

Kaynak: TÜİK

Ülkemizde 2008 yılı sonu itibariyle 53.167 hektar sera alanı bulunmaktadır. Tablodan görüleceği gibi bu sera alanlarının yaklaşık yarısı Adana-Mersin (TR62) bölgesindedir. TRC3 bölgesi aynı yıl sonu itibariyle 72 dekarlık bir sera alanına sahiptir ve 26 bölge içerisinde 21. sıradadır.

Tablo 19 : TRC3 ve TR Sera Alanlarının Yıllara Göre Değişimi (Dekar)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Batman	15	18	16	16	16	10	12	1	0	0
Mardin	0	27	32	29	6	20	32	52	60	76
Siirt	27	21	21	21	21	21	21	11	11	0
Şırnak	19	22	16	45	13	13	14	1	1	0
TRC3	61	88	85	111	56	64	79	65	72	76
TR	422.130	431.387	536.030	483.244	477.739	467.540	469.081	494.239	542.158	567.180

Kaynak: TÜİK

TÜİK'in resmi verilerine göre özellikle Mardin'de seracılığa olan eğilimin olumlu yönde arttığı görülüyor. Bu tabloya bakıldığında bölgenin diğer üç ilinde örnek çalışma bazında bile henüz seracılığın kabul görmediği söylenebilir.

TRC3 bölgesinde örtü altı tarımı ile özellikle domates ve hıyar yetiştiriciliğinin tercih edildiği söylenebilir. Mardin'de son yıllarda sera ile patlıcan üretiminin yapıldığı da görülmektedir.

Tablo 20 : TR3 İlleri Örtü altı Tarım Üretimi (Ton)

Üretim	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Batman	191	214	208	208	208	140	144	5		
Domates			8	8	8					
Hıyar	191	214	200	200	200	140	144	5		
Mardin		230	167	439	430	197	317	544	621	769
Biber							7	55	50	50
Domates		142	84	95	95	60	60	170	227	283
Hıyar		88	83	24	15	125	238	238	262	356
İspanak				80	80					
Lahana (Karayaprak)				80	80					
Marul				160	160	9	9	12	12	12
Patlıcan								65	65	65
Soğan (Taze)						3	3	4	5	3
Siirt	657	679	251	251	251	251	277	168	168	
Domates	154	155	135	135	135	135	151	108	108	
Hıyar	503	524	116	116	116	116	126	60	60	
Şırnak	29	155	94	220	54	54	43	2	3	
Biber			2	15	2	2	2			
Domates		13	27	80	14	14	12	2	3	
Hıyar	29	142	65	125	38	38	29			
TRC3 Toplam	877	1.278	720	1.118	943	642	781	719	792	769

Kaynak: TÜİK

1.6 Tarımsal Alet Kullanımı

Ülkemizdeki toplam kırsal nüfusun %4,11'ini barındıran ve toplam tarım alanlarının % 2,76'sına sahip olan TRC3 bölgesinde tarımsal makine ve alet kullanımı yıldan yıla artış gösterse de, ne yazık ki olması gereken düzeyin çok altındadır.

Tablo 21 : Gruplarına Göre Tarımsal Alet Kullanımı (Adet) ve TRC3'ün TR İçindeki Payı(%)

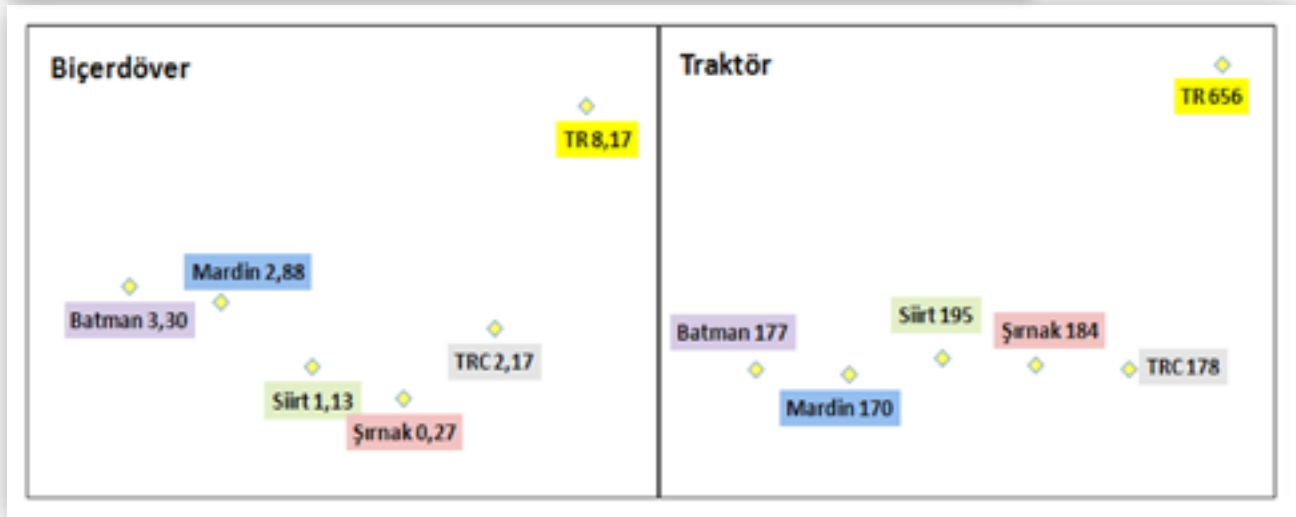
Biçerdöverler					Traktörler					Diğer Alet Ve Makinalar				
2005	2006	2007	2008	2009	2005	2006	2007	2008	2009	2005	2006	2007	2008	2009
23	26	30	31	32	1486	1658	1682	1728	1718	9734	10149	11832	13320	13528
40	41	63	71	80	3886	3926	4631	4705	4715	35366	35768	37816	38299	40624
	14	15	14	11	1390	1179	1377	1476	1896	7317	7728	7937	7349	8557
		3	3	3	1842	1857	1885	1915	2021	8136	8614	8894	9565	9992
63	81	111	119	126	8604	8620	9575	9824	10350	60553	62259	66479	68533	72701
TRC3					Batman Mardin Siirt Şırnak					TRC3/TR				
0,53					0,84 0,83					0,78 0,78				
0,66					0,91 0,92					0,82 0,83				
0,87 0,91 0,94					0,96					0,88				

Kaynak: TÜİK

Bölgede kullanılan biçerdöver, traktör ve diğer aletlerle makinelerin tamamı ülkedeki toplam miktarın % 1'inin altındadır. Karşılaştırma yapabilmek açısından on bin hektar ekili tarla alanı başına düşen biçerdöver sayısı ülkemizde 8,17 iken bölgede 2,17'dir. Tarımda biçerdöver kullanımı açısından en iyi durumda olan il olan Batman'da bile bu sayı 3,30 olarak gerçekleşmiştir. On bin hektar ekili tarla alanı başına düşen traktör sayısı ülkemizde 656 iken bölgede 178'dir. Tarımda traktör kullanımı açısından en iyi durumda olan il olan Siirt'te bile bu sayı 195'e kadar çıkabilmiştir.

Şekil 47: On Bin Hektar Ekili Alan Başına Kullanılan Tarımsal Alet Sayısı (Adet/Birim Alan)_2009

Kaynak: TÜİK

Tarımsal Ekipman ve alet kullanımı açısından olumlu olan nokta, mevcut durumun gittikçe iyileşiyor olmasıdır.

1.7 Organik Tarım

Organik tarım ürünlerine olan rağbet dünyada gittikçe artmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde bu durum açıkça görülmektedir. İnsan sağlığı açısından doğal ürünlerin faydasının görülmesi organik ürünlere olan rağbette önemli rol oynamıştır. Tüketicilere fiyat açısından yük getirmesinin bu eğilimin değişmesine yetmediği görülmüştür. Bu açıdan organik tarımın da önemi ortaya çıkmaktadır. Ülkemizde organik sertifikalı çiftçi sayısının 2004'ten bu yana pek değişmediği, sertifikalı ekilen alanın ise azaldığı görülmektedir.

Tablo 22: Organik Tarım Sertifikalı Çiftçi Sayısı ve Sertifikalı Ekilen Alan

	Çiftçi sayısı					Ekilen alan(ha)				
	2004	2005	2006	2007	2008	2004	2005	2006	2007	2008
Mardin	2	3	3	5	19	525	525	525	726	1384
Batman	0	0	0	1	1	0	0	0	221	374
Şırnak	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Siirt	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
TRC3	2	3	3	6	20	525	525	525	947	1758
TR	9.154	9.427	8.654	10.553	9.384	162.172	175.076	162.131	135.359	141.752
TRC3/TR (%)	0,02	0,03	0,03	0,06	0,21	0,32	0,30	0,32	0,70	1,24

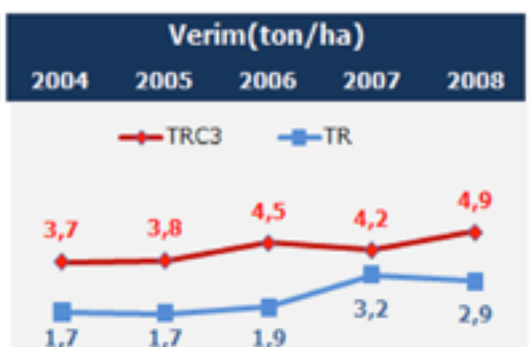
Kaynak: TÜİK

Bölgemizde de özellikle Mardin eksenindeki iyileşmeler sayesinde sertifikalı çiftçi sayısında ve ekili arazide artış meydana gelmiştir. Bu artış organik üretime de yansımıştır. Batman'da da 2007 yılında bir çiftçi ile bu anlamdaki örnek bir çalışmanın başladığı görülmektedir. Siirt ve Şırnak, tarımda ilaç kullanımı açısından daha avantajlı olmasına rağmen sertifikasyon konusuna yeterli önem verilmediğinden yetiştirilen ürünlerin önemli bir kısmı organik olmasına rağmen bu konuda geri planda kalmıştır. Organik ürünlerin pazarlanması konusunda bölgemizde yapılacak projeler organik sertifikasyona olan eğilimi hızla arttıracaktır.

Şekil 48 : Organik Tarım Sertifikalı Üretim ve Birim Alandan Alınan Verim

	Üretim(ton)					Verim(ton/ha)				
	2004	2005	2006	2007	2008	2004	2005	2006	2007	2008
Mardin	1947	1972	2339	2957	7249					
Batman	0	0	0	991	1336					
Şırnak	0	0	0	0	0					
Siirt	0	0	0	0	0					
TRC3	1947	1972	2339	3948	8585					
TR	278.677	289.083	309.521	432.403	415.380					
TRC3/TR (%)	0,70	0,68	0,76	0,91	2,07					

Kaynak: TÜİK

Organik sertifikasyona bağlı bitkisel ekim alanı 2008 yılı itibariyle ülkenin % 1,24'üne ulaşırken üretim % 2,07'sine ulaşmıştır. Yukarıdaki şekilde TRC3 bölgesinin organik üretim veriminin ülke ortalamasının yaklaşık iki katı olduğu görülmektedir.

Genel Değerlendirme

Nüfusunun önemli bir bölümü kırsal olan TRC3 (Dicle) Bölgesi bu yapısını koruma eğilimi göstermektedir. Son yıllarda özellikle ülkemizin doğusunu cazip hale getirmeye çalışan politikalar bu eğilimin sürdürülmesini destekleyici niteliktedir. Batman şehir merkezine yönelen yoğun göçün oluşturduğu istisnai durum göz ardı edildiğinde özellikle Mardin, Siirt ve Şırnak'ta kalkınmanın kırsal tabanlı olması gerektiği sonucu çıkarılabilir.

Bölgede tarım alanları, çayır ve meralar ile ormanlık belli alanlara yoğunlaşmıştır. İllerin buldukları havza itibarıyla geliştirilebilecek stratejiler her alanı önemli birer kırsal cazibe merkezi haline getirebilecektir. Bölgede yerleşik klasik tarım anlayışını değiştirecek örnek çalışmalara öncülük edilmesi bu süreci hızlandırabilecektir.

Su, bölgede değerlendirilemeyen önemli bir tarımsal ürün olarak durmaya devam etmektedir. Sulanabilir arazilerin artırılması için özellikle zaman alacak büyük ölçekli sulama projelerini beklemek yerine yerelde bir inisiyatif oluşturularak sulama birlikleri aracılığıyla devlet desteklerinden de yararlanmak suretiyle bir hareket sağlanabilir. Kırsal kalkınma tek başına devlet eliyle kolayca halledilebilecek bir konu olmadığı bu suretle göz önünde bulundurulmalıdır. Bölge insanı kendi inisiyatifi ile bir şeyleri değiştirebileceğine inanabilmelidir.

Bölgede bitkisel üretime dayanan tarımsal verimliliğin ülke ortalamasının çok altında olduğu görülmektedir. Bölge insanının ekonomik değer taşıyan ürünlere odaklanabilmesi için Siirt fıstığına benzer projeler geliştirilmesi, seracılığın fizibiliteleler ışığında yaygınlaştırılması, sulu tarıma bilinçli geçişin temin edilmesi yerinde olacaktır.

Baklagiller ve tahıllar açısından önemli sayılabilecek bir üretim miktarına sahip olan Dicle bölgesinde özellikle hayvancılık açısından önemli bir girdi olan yem bitkileri üretiminin de yaygınlaştırılması gerekmektedir. Şırnak ve Siirt, yem bitkisi üretmek için yeterli alanlara sahip olmasa da koşulları itibarıyla hayvancılığın gelişebileceği iller olabilecek niteliktedir. Mardin ve Batman yem bitkisi üretimi konusunda önemli bir potansiyel taşımaktadır. Bu iki ilde yetişen yem bitkileri Siirt ve Şırnak'ta hayvancılıkta kullanılabilir.

Dicle bölgesinde yetişecek sebze ve meyveler gerek yakın çevredeki yüksek nüfuslu illere gerekse de Ortadoğu pazarına kolayca pazarlanabilecektir. Bu açıdan işletme kültürüne dayanan tarımsal faaliyetlerin yaygınlaşması desteklenmelidir.

Dicle Bölgesinin sahip olduğu tarımsal potansiyel, altyapı imkânlarının iyileştirilmesi suretiyle değerlendirildikçe bölge halkının refahı artacak ve tarıma dayalı nitelikli sanayinin de önü açılmış olacaktır.

